

Tijding 1981-3

Kroniek van de heemkundekring

't Zuidkwartier

Tijding **1981-3**

Uitgave van de heemkundekring

't Zuidkwartier

DECEMBER '81

TJJDING 1981-3

volgorde der artikelen:	Pag.
- Doelstelling van de Heemkundekring	3
- Bestuurssamenstelling	4
- Van de redactie	5
- In memoriam Alf. Tireliren	6
- De baksteenindustrie in de Zuidwesthoek	7
- Ossendrecht in oude wegen	13
- Van vroeger, nouw en strak II	20
- Een boedelverkoop in vroeger dagen	29
- Inleiding tot dun Aos	34
- Scharenslijper	37
- Historisch overzicht met betrekking tot de kerkklokken in de St. Gertrudistoren	39
- Zand zeep en soda	41
- Waren er steentijdmensen in onze streek	43
- Huijbergen contra: Sebastiaan de Bruijn	52
- Beknopte geschiedenis "Gemeente Woensdrecht	57
- Errata Tijding 1981-2	69

Nadruk, of overname van Tijding 1981/3 of gedeelten daarvan in welke vorm dan ook zonder schriftelijke toestemming van het bestuur en schrijvers der artikelen is verboden.

Het Zuidkwartier aanvaardt geen verantwoording aangaande de stijl en de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Het Bestuur.

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDIGE KRING
"HET ZUIDKWARTIER"

Opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende - of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Gemeenten Huybergen Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel:

1. Het bevorderen van de belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, ekskursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen enzovoorts.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuur-historische- en heemkundig waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich voor 1982 opgeven d.m.v. storting van de jaarkontributie ad f 25,- t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr.: 14.05.21.437, gironummer van de bank: 1107397.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij: Mej. M. Bastiaanse, sekretaressse interne zaken,

Antwerpsestraat 47,

Putte (N.Br.)

Tel.: 01645 - 2794 (Na 18.00 uur)

SAMENSTELLING BESTUUR.

A.J. Pijnen, voorzitter.

Huybergseweg 51, Hoogerheide. Tel.: 01646-2895.

L.F. v.d. Bergh, Vice-voorzitter/ extern sekretariaat.

Aviollandalaan 29, Hoogerheide. Tel.: 01646-3339.

Mej. M. Bastiaanse, sekretaresse interne zaken.

Antwerpsestraat 47, Putte. Tel.: 01645-2974.

A. Mattheussens, penningmeester.

Aanwas 27, Ossendrecht.

Mevr. C. Bolders-van Dooren,

Vogelenzang 3, Ossendrecht.

J. van Loon.

Koningin Wilhelminastraat 22, Ossendrecht.

Tel.: 01647-2782.

P. v.d. Bussche,

Kromstraat 3, Hoogerheide.

M. v.d. Boomen

Van de Zandestraat 9, Woensdrecht.

LOSSE NUMMERS "TIJDING".

In verband met de algemene prijsstijgingen hebben wij de contributiebijdrage moeten verhogen.

Derhalve stijgt ook de prijs van losse nummers van "Tijding" van f 5,- naar f 6,-.

Deze zijn aan genoemde prijs verkrijgbaar bij Mej. M. Bastiaanse.

Van de redactie.

De deur van 1981 staat nog op een kier. Het korten van de dagen brengt een speciale sfeer, buiten, in en om het huis, persoonlijk, en in onze families.

Kortom in al datgene wat met ons, en de onzenverweven is. We zitten tegen het einde, en kijken uit naar een nieuw begin.

In deze sfeer ontvangt U Tijding 1981-3 die in feite dezelfde geest uitademt.

Het is een product waaraan vele vrijwilligers hun laatste pennevruchten voor 1981 hebben geleverd. Maar die echter met ambitie en verwachting uitkijken naar een nieuw jaar vol van "Tijding".

Alle medewerkers en leden die door overmacht hun activiteiten in 1981 hebben moeten staken wensen wij een zorgeloze toekomst toe, een toekomst waarin ze weer met verve zullen kunnen en willen deelnemen in Tijding, en het Zuidkwartier.

In deze verwachting wensen wij aan alle lezers veel leesgenot.

A.Pijnen.

```

*****
*
*
*
*   Overname der artikelen, of gedeelten daarvan, in wel-
*   ke vorm dan ook, is zonder schriftelijke toestemming
*   van schrijvers en bestuur verboden.
*
*   Het bestuur aanvaardt geen verantwoording voor de
*   strekking en juistheid der artikelen, doch laat deze
*   geheel voor rekening van de ondertekenaars.
*
*
*
*****

```

in memoriam

alfons tireliren

Fons Tireliren is niet meer.

De man die zo onnoemelijk veel heeft betekend om de geschiedenis en het wel en wee van zijn dorp en zijn streek in woord en geschrift over te leveren is heengegaan.

Hij genoot bekendheid in de verre omgeving.

Het karrenmuseum "De Kiekenhove", en het museum "Gerard Meeusen" waren zijn schitterende, aanschouwelijke, leerrijke, creaties.

Iedereen, die zoals hij zei, "gek was" van zijn streek, kon een beroep op hem doen.

Ook onze kring heeft vooral in de beginfase veel van hem opgestoken.

Toen ikzelf mee op de wip stond om te beginnen heeft hij met al zijn overredingskracht ons als het ware voortgeduwd.

Hij overleed veel te vroeg op:

4 september 1981.

Enigen van onze leden hebben hem mede de laatste eer bewezen.
Fons Tireliren, rusteloze zoeker, bedankt!

Moge de eeuwige rust uw deel zijn.

Voorzitter Fons Pijnen.

DE BAKSTEENINDUSTRIE IN DE ZUIDWESTHOEK

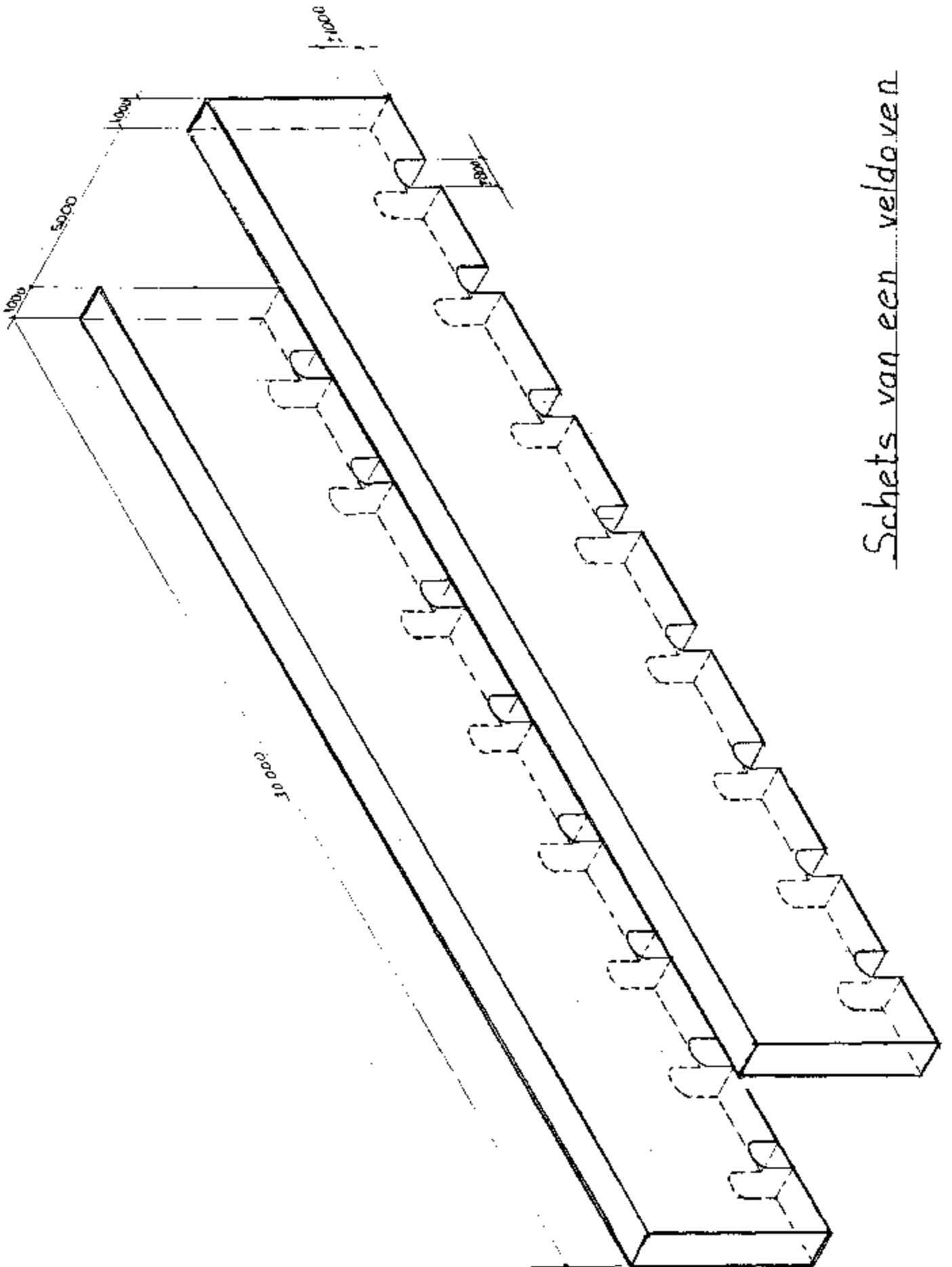
Waar zijn ze gebleven de roetzwarte-rook-uitbrakende schoorstenen van de steenfabrieken in de Zuidwesthoek?

Aan het slot van het artikel, dat we in "Tijding" 1981-2 hebben geplaatst, hebben we toegezegd, dat we iets zouden publiceren over het vervaardigen van bakstenen in de langere-en kortere tijd die achter ons liggen. De gebakken steen wordt vervaardigd, door de tot een bepaalde vorm gebrachte klei of leem aan een zekere hitte bloot te stellen. Om van de klei gebakken steen te kunnen maken, moet zij niet te vet zijn en daarom wordt er, zonodig zand aan toegevoegd.

Dat, sinds de oudheid voor de gebakken steen de vorm van een parallelepipedum, welks drie afmetingen onderling een bepaalde verhouding hebben, werd gekozen, is niet toevallig. Want die verhouding wordt vereist om een behoorlijk verband in het metselwerk te kunnen verkrijgen.

De klei wordt afgegraven (geticheld) of gebaggerd. Reeds Plinius (die leefde van 23-79 nà Christus) zegt, dat dit in de nazomer moet geschieden, om de klei gedurende de winter aan regen, vorst en dooi te kunnen blootstellen. Daardoor toch wordt de klei meer geschikt om er stenen van te kunnen maken. Ook is het, om er goede stenen van te verkrijgen, bij enkele kleisoorten gewenst, dat men de klei met water vermengd een zekere tijd in putten laat liggen. Dan gaan de organische stoffen, die de klei bevat, tot ontbinding over en worden bij het bakken betere stenen verkregen. Als de klei de vereiste vochtigheid had bereikt, werd zij door schoppen of door de voeten van de werklieden gekneed.

Aldus bereid werd de klei op hopen naast de vormtafel gegoid. De vormer, door mannen, jongens en meisjes geholpen, ging nu aan het werk. Een van de helpers maakte van de klei een bal, die de vormer in de vorm sloeg, waarna hij de overtollige klei afstreek. De vorm bestond uit een houten raam zonder bodem. Om te beletten, dat de steen aan de vorm kleefde, werd die vorm met fijn zand bestrooid of nat gemaakt. De gevormde stenen werden door een van de kinderen, afdrager genoemd, op een droogplaats plat neergelegd.

Schets van een veldoven

Die droogplaatsen (banen) zijn langwerpige stukken terrein. Ze waren min of meer onder een flauwe helling aangelegd om regenwater snel te doen aflopen en het zgn. "beregend" worden tot een minimum te beperken. Voorts werden de banen gezand om de rauwe of "groene" stenen (zoals de vakterm luidt) niet aan de bodem te doen kleven. Wanneer de "vormelingen" of rauwe stenen daar enkele dagen hadden liggen drogen, werden zij "opgesneden" d.w.z. op hun kant gezet. Zodra zij de nodige stevigheid bezaten om op hun kant te kunnen staan, werden zij op "hagen" of onder drooghutten opgestapeld. Door rietmatten beschermden men de gevormde stenen zo goed dat ging tegen regen. Als de stenen winddroog waren, reed men ze op kruiwagens over kruiplanken naar de oven en stapelde ze daar op.

Ongeveer negentig jaar geleden was de "veldoven" het algemeen gebruikte oventype voor de steenbakkerij. Die ovens bestonden hier te lande meestal uit zware muren, die op een afstand van hoogstens 14 m. waren geplaatst en een lengte van ongeveer 35 m. hadden. Deze muren waren tot 5 m. hoog en hadden beneden stookmonden van 0,44 m. wijd bij ongeveer 1 m. hoog die circa 2.50 m. van elkaar lagen. De bodem van de oven bestond uit zand, waarop een vloer van gebakken stenen lag, die enigszins tonrond was afgewerkt. Van muur tot muur werden kanalen of monden gespaard voor de brandstof.

In 1950 waren er in ons land nog 33 veldovens in gebruik. De gedroogde stenen werden zodanig "ingezet" dat het vuur zoveel mogelijk gelijkmatig zijn weg kon vinden naar de schoorsteentjes. Deze schoorsteentjes werden gelijktijdig aangebracht met het inzetten van de steen. Hier te lande werden als brandstof turf en steenkool gebruikt. Men begon met zeer zacht te stoken, zodat de vochtigheid uit de stenen verwijderd werd, zonder dat zij scheurden. Dan werd de temperatuur langzamerhand verhoogd, tot de vereiste hitte in de gehele oven zo gelijkmatig mogelijk bereikt was.

In vroegere tijd geschiedde het stoken zonder voldoende kennis en daardoor waren de stenen meestal miskleurig of gescheurd. Op sommige plaatsen in de oven was de hitte zo groot, dat de stenen tot een klomp aaneen smolten. Op andere plaatsen werd het baksel door gemis van de nodige hitte niet gaar. Toen nog slechts met de hand gevormd werd, lieten de stenen wat vorm betreft, veel te wensen over. Wel streefde men naar verbetering, door het geven van hoger loon aan de beste vormers

doch het was duidelijk, dat op de duur het werken met de hand voor de arbeid van machines zou moeten wijken.

Het machinale vormen verschilt in zijn eerste ontwikkelingsstadium niet zo heel veel van het handvormen. Inplaats van dat de arbeiders met de handen de vormen met toe bereide klei vult, wordt die klei boven in een zgn. vormbakpers gestort. Aan de ene zijde van de vormbakpers worden de gezande vormen in de pers geschoven en aan de andere zijde komen ze er gevuld weer uit. Daar zorgt een arbeider een zgn. "afstrijker", dat de overtollige klei wordt verwijderd en dan kunnen de vormen voor de verdere bewerking naar het droogveld worden getransporteerd.

Later werd aan de gewone vormbakpers een belangrijke verbetering aangebracht door het bevochtigen en zanden der vormen, alsook het afstrijken van de overtollige klei automatisch te doen geschieden. Deze pers noemt men de "half-automatische vormbakpers". Het zogenaamde neerslaan, dat wil zeggen het verwijderen van de "vormelingen" uit de vormen, vindt ook nog bij de half-automatische vormbakpersen met de hand plaats.

Het laatste op dit gebied is evenwel de vol-automatische vormbakpers, die automatisch bevochtigt, zandt, vormt, afstrijkt en neerslaat. Deze pers garandeert een zeer hoge produktie, terwijl men tevens een homogeen produkt krijgt.

De tot hertoe behandelde methoden van vormen vallen onder de zgn. "natte methode".

De "half-natte methode" is een tweede methode van vormen, waarbij de klei met minder water wordt voorbereid en daarna door een zgn. "strengpers" wordt gevoerd.

De strengpers perst een onafgebroken "streng" klei naar buiten door een opening ter grootte van "lengte maal breedte" van de ongebakken steen. Deze streng wordt daarna al of niet automatisch in gelijke stukken gesneden, waarmede de rauwe steen is gevormd en kan worden gedroogd.

Bij deze ouderwetse manier van drogen waren de steenbakkers afhankelijk van de weersgesteldheid en is het vorm-zowel als het droogproces tot het zomer-halfjaar beperkt.

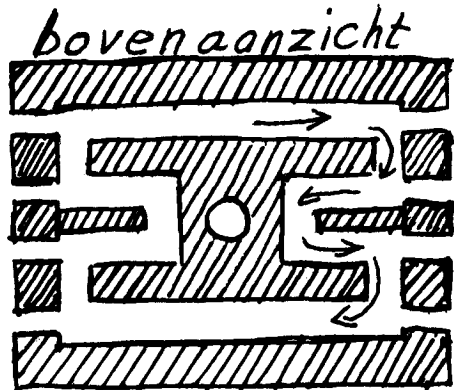
De continu-ovens.

ringoven

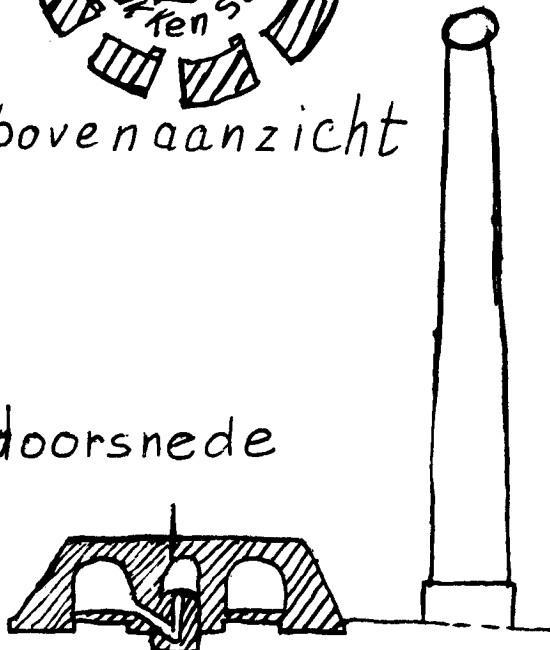
De pijltjes in de ovens geven de richting aan waarin het vuur zich beweegt. [zonnerichting]

schoorsteen opzij
Kar ook in 't midden op de oven

zigzagoven
schoorsteen middenin

doorsnede

Hoewel de ring- als de zigzagoven werken continu

De continu-ovens.

Toen de continu-ovens (in tegenstelling tot de veldovens, die slechts periodiek brandden) in zwang kwamen, kwam er ook meteen de noodzaak, om het vormen en het drogen het gehele jaar door te laten gaan.

Het gevolg was het ontstaan van de kunstmatige drooginrichting die werd gevoed met de afvalwarmte van de continu-oven, waardoor de ring van het droog-en bakproces werd afgesloten. Een van de meest rendabele continu-ovens (die zich gedurende de eeuwwisseling naast de veldovens ging ontwikkelen) was de ringoven. Die bestond uit twee overwelfde, lange evenwijdige kanalen, welke aan de uiteinden verbonden waren door halfcircelvormige kanalen, zodoende een doorlopend ellipsvormig brandkanaal vormend.

Op vaste afstanden zijn er in de buitenmuur van de ellips poorten aangebracht die dienen voor het inkruien van de gedroogde, rauwe steen. Ook in de binnenmuur van de ellips zijn evenveel (afsluitbare) openingen, welke in verbinding staan met het rookkanaal, dat in de schoorsteen uitmondt.

Op een bepaalde plaats van de ellips staan enkele poorten van de buitenmuur open, waardoor men aan de ene zijde de rauwe stenen, die over de gehele breedte van het brandkanaal worden opgestapeld, inkruit, en aan den anderen zijde de gebakken steen uitkruit. Vermeldenswaard zijn hier o.a. ook nog de "kamerringoven" met overslaande vlam en de "zigzagovens". De meest moderne is de tunneloven (die tot honderd meter lang kan zijn) waarbij de steen mechanisch door een tunnel wordt gereden en hierbij de temperatuurschommelingen ondergaat zoals die normaal in de ringovens plaatsvinden. Het voordeel van de tunneloven is, dat er niet in de oven behoeft te worden gewerkt.

Met bovenstaande hopen we er in geslaagd te zijn, u een summier beeld te geven van het vormen en bakken van steen.

Een volgende keer willen we iets brengen over:

"De Baksteenindustrie in de Zuidwesthoek"

Bron: Gelrés Baksteen industrie.

J.E.Kerstens-van Dooren
G. de Leeuw

Ossendrecht in oude wegen v

Vervolg van Tijding 1981.no.2: We ontlene onze gegevens o.m. aan de kaart van Ossendrecht en Hoogerheide getekend door D.M. Hattinga d.d. 1747.

Kaarten van de bekende landmetersfamilie de gebroeders Petrus Josephus Adan en Henri Adan respectievelijk d.d. 1741 en de kaart van 1761 behorende bij het chijsregister van Ossendrecht. De eerste kadastrale kaarten van het kadaster te Breda d.d. 1825. De facsimile topografische kaart van de topografische dienst te Delft verkend in 1836 en 1856 graveerd op het topografisch bureau in 1836.

De kaarten behorende bij de wegenlegger van 1905 en 1947 van de gemeente Ossendrecht. Ter verduidelijking is een kaartje van de plattegrond van de gemeente Ossendrecht bijgevoegd met de situatie van de wegen en straten zoals de wegenlegger der gemeente in 1947 aangaf.

De Molendreef

No 48 op het kaartje, loopt van de Zr.Marie Adolphinestraat naar de Putseweg.

Het gedeelte van de Breesstraat tot aan de Putseweg is onverhard. Op de kaart die bij de wegenlegger van 1947 hoort, maar die wel ouder is, staat bij de kruising met de Putseweg geschreven " Puts Molentje", terwijl op de plaats van het tegenwoordige cafe Puts Molentje staat te lezen " Nieuw Molentje". Op de kadastrale kaart van 1825 staat op de plaats waar nu de kruising Molendreef-Putseweg is het woord " t'Molentje", maar een weg is niet getekend.

De latere weg zal hier wel naar genoemd zijn. Op de kaart van 1746 wordt de genoemde kruising "de drijhoeve" genoemd, terweerszijden van de Putseweg is een gebouw getekend. (Het aan de Oostzijde van de Putseweg gelegen gebouw bestaat nu niet meer, maar het stuk land wordt nog steeds "t'Meuleke" genoemd.) De weg die nu Molendreef heet is nog niet getekend. Op de wegenlegger van 1947 wordt het eerste stuk (van Hondseind

tot Bevrijdingsstraat) de Nieuwe Meulekensdreef genoemd en het resterende gedeelte tot de Putseweg de Molenkensdreef. Een aardige bijzonderheid is nog dat het echtpaar G.Paardekam-J.de Koning dat in september 1981 75 jaar getrouwd was van 1906 (hun trouwjaar) tot 1977 in de Molendreef gewoond heeft.

Het Moleneind

No 49 op het kaartje, loopt van de kruising Hageland-Bevrijdingsstraat tot de Breestraat. De ten noorden van deze straat gelegen grond heet in zijn geheel Moleneind, deze maakt deel uit van het gebied dat vroeger Oostheij genoemd werd. Op de kaart van 1746 heet deze weg Noortstraat. Op deze zelfde kaart is oostelijk van het gebied Moleneind een molen getekend, die ongetwijfeld zijn naam aan de straat gegeven heeft. Aangezien er veel bebouwing op deze Oostheij getekend is, zal deze molen zeker recht van bestaan gehad hebben. Op de wegenlegger van 1947 is geen sprake van Moleneind; daar heet het hele stuk van Zr.M.Adolphinestraat tot de Putseweg "Molenstraat" die heeft de respectabele lengte van 2050 m.

De Molenstraat

No 50 op het kaartje, loopt van Zr.Marie Adolphinestraat tot de kruising Hageland-Bevrijdingsstraat. Ter hoogte van het woonhuis Molenstraat 9 stond tot kort na de II W.O. een standaard molen van de molenaar Frans Vos die in het bovengenoemde huis woonde. Deze molen zal zijn naam aan de straat gegeven hebben. Langs de molen liep het zgn. meulenpadje van de Molenstraat naar de Molendreef. Door de nieuwe bebouwing is dit verdwenen. Enkele jaren geleden is op de Molenberg de Sint Jansschool gebouwd ongeveer op de plaats waar vroeger het huis van V.d. Berg was. Het paadje naar dat huis, nu een straat, had vroeger geen naam, maar heet nu Meulenbergh; het loopt nu verder door naar de Zr. Marie Adolphinestraat. Zie ook de hierbij afgedrukte foto die van omstreeks 1910 dateert.

De Mutsestraat

No 51 op het kaartje, loopt volgens de wegenlegger van 1947 (en ook daarvoor op de kaart van 1825) van de Molenbosstraat naar de Putseweg. Tegenwoordig maakt dit stuk weg deel uit van de Middelstraat, en wordt een stukje weg van de kruising Putsmolentje-Molenbosstraat naar de Middelstraat Mutsestraat genoemd. Op de oudere kaarten heeft dit stukje geen naam, op die van 1746 is het nog niet getekend. Het gebied waar de oude Mutsestraat doorliep en waar de tegenwoordige Mutsestraat langs loopt was vroeger eigendom van de vermogende familie Muts. In 1653 wordt als eerste Jan Corn. Muts genoemd, gevolgd door Pieter Willem Muts (1680 gestorven 1731), Jacob Jansen Muts (1720) en Jan Muts (1736). Hun bezittingen zijn in 1782 overgegaan naar Eduard van Mattenburgh.

Pieter Willem Muts was Stadhouderschap en Schepens van Woensdrecht. En Jan Muts was in 1713 burgemeester van Woensdrecht. In 1761 treffen we een J.Muts aan als gemeenteman (zoiets als raadslid) van Ossendrecht.

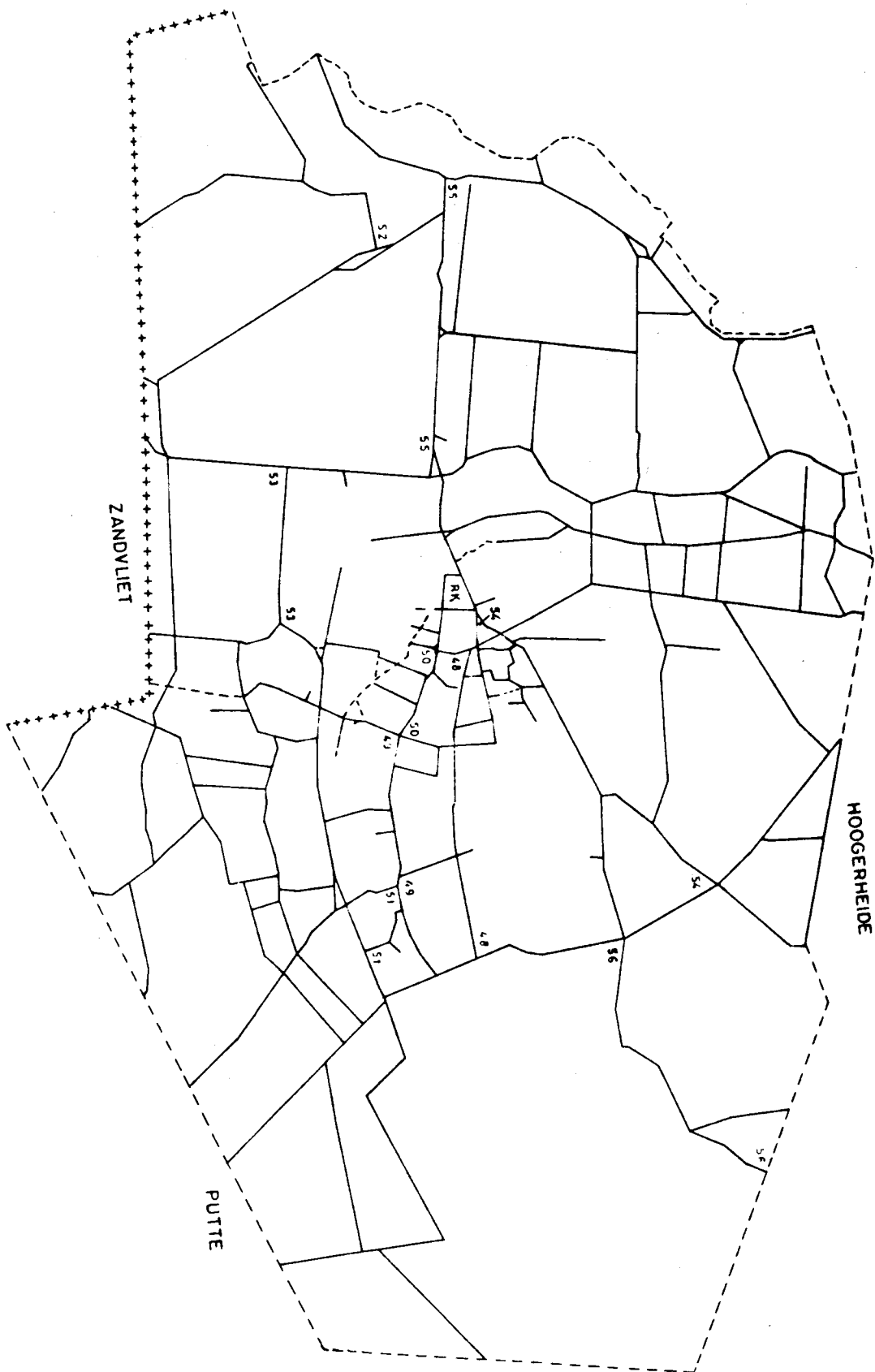
De Nieuwe Dijk

No 52 op het kaartje, loopt van de Zuidpolderdijk met een bocht naar het zuiden naar de grens met België. Hij omsluit het westelijk deel van de Nieuwe-Zuidpolder die in 1809 is bedijkt. De naam spreekt voor zichzelf.

Tijdens de watersnood van 1953 is de Nieuwe Zuidpolder onder water gelopen. Toen de laatste Ossendrechtsehaven nog bestond maakte een stuk van de weg deel uit van de verbinding naar de haven.

De Nieuwe weg

No 53 op het kaartje, loopt van de Langeweg naar de Koelenweg. Ondanks dat deze weg nog niet verhard is, wordt hij al genoemd in 1825 en op de kaart van Hattinga (1746) staat hij al getekend, maar draagt dan de naam Tweeden Kruisweg en loopt dan iets verder in westelijke richting door.

Behalve voor de aangrenzende landerijen heeft de weg geen betekenis.

Dat de weg nooit belangrijk geworden is, werd misschien mede veroorzaakt door het feit dat het hele gebied waar hij doorloopt tot op de dag van vandaag drassig is.

Onze Lieve Vrouw Ter Duinenlaan

No 54 op het kaartje, loopt van de Markt tot de Putseweg.

Ter hoogte van huisnummer 106 liep de weg \pm 100 m meer zuidelijk dan nu en daarna met 2 scherpe bochten naar het huidige tracee. Na W.O.II heeft de weg zijn tegenwoordige naam gekregen; omdat de toegang tot de Volksabdij OLV. Ter Duinen aan deze weg ligt. Daarvoor werd de weg in officiële stukken "weg van Ossendrecht naar Huijbergen" genoemd, maar in de volksmond was het altijd de Bokkestraat, omdat vroeger daar bijna huis aan huis een bok gehouden werd.

Het middelste stuk was in 1947 nog onverhard. De weg, die de directe verbinding vormde met Huijbergen vinden we al getekend op de kaart van Hattinga (1746).

De Oude Dijk

No 55 op het kaartje, loopt van de Aanwas naar de dijk van de Nieuwe Hinkeloord en Hoogerwerfpolder. In de volksmond wordt die de kaaidijk genoemd, omdat vroeger (tot 1860) aan het eind van de weg de Ossendrechtse haven gelegen was.

Door de Vijdtpolder die in 1860 bedijkt is, loopt nog een kil van dit oude haventje naar het punt waar de volgende haven van Ossendrecht lag, die inmiddels door nieuwe inpolderingen t.b.v. het Schelde-Rijnkanaal ook verdwenen is.

Deze Oude Dijk dateert uit 1685, toen is namelijk de Noordpolder van Ossendrecht herbedijkt, de Zuidpolder volgde in 1741.

Dit hele gebied was al eerder bedijkt geweest in 1652 maar als geheel, zonder de scheidingslijn van de Oude dijk.

De kronkel in de OUDE dijk vinden we al op de kaart van Hattinga, die erbij vermeldt " grondgat gevallen in januari 1690" dus 5 jaar na de inpoldering is er een kleine dijkval geweest waar men een nieuw stukje dijk omheen gelegd heeft. Op de kaart van 1825 staat de bocht bij het cafe van Nuijts nog niet, daar liep de dijk toen nog recht door.

De Oude Meerbaan

No 56 op het kaartje, begint aan de Olvr. Ter Duinenlaan, kruist de Putseweg en loopt dan het bos in langs de vennen de Grote en de Kleine Meer. Hier splitst hij zich, het ene deel loopt naar de "dreischam" (dat is de kruising Westerstraat-Abdijlaan-Huijbergseweg), het andere deel gaat door het bos in de richting van Kalmthoutsehoek. Het is nog steeds een zandbaan. Een paar honderd meter meer zuidelijk loopt de nieuwe toegangsweg naar het Grote Meerhuis. Deze weg is omstreeks 1900 aangelegd. We mogen veronderstellen dat de toevoeging "oude" ontstaan is na de aanleg van de laatst genoemde nieuwe toegangsweg.

Wordt vervolgd.

Hoogerheide, 1981
werkgroep Toponomie

J.v.d. Bussche
Mevr. Nijse-Steketee
C.J. van Opdorp
E. Suijkerbuijk.

Molezucht.

Ossendrecht.

De laatste korenmolen van Ossendrecht.
Op de achtergrond de Molentjesdreef.

ZANDHEUVELS BIJ HOOGERHEIDE

De laatste korenmolen van Hoogerheide.
Gezicht vanaf de vroegere „Duintjes vóór 1933.
Op de achtergrond de Huybergseweg ter hoogte Molenstraat
De molen werd in W.O.II, Oct.1944 verwoest.

Van vroeger, nouw en strak

Iek kijk ies uit ut raom en, zien dun kriekeboom nog ies staon.
 IJ, koester zun, eige ien de laote zomurzom.
 De, krieke zen allaank gepluukt.
 Ut waore er neej veul, van 't jaor.
 Nun slechte bleuitijd en te weineg zon, en vur de rest zen de spreewe, dur mjeest meej gaon lwope.

Mar waor was iek ok al wir gebleve?
 Oow jao, bij ut end van de bewaarschool.
 En duus bij ut begien van de grwote school.
 Nouw. dā was wā dun jeerste morrege.
 Dā was naameluk altij op 1 apriël vroeger, en ge wit "op, 1 april stuurt men de zotte waor, men wiel".
 We, moesse, zogenaomd jeerst om 't muizegreeltje bij Jan, Gorres dun, bakker.
 Onjeerbiedig noemde zum, welies Jan, Peper.....
 Nouw, deej was vur dā soort vurdezothouwerij in de wieg geleed.
 Deej 't um gekend emme, en weej van oze, leeftijd en um neej gekend, wete dā djeel goed.

Nouw, de jeerste klas dā was neej direct un succes.
 Van uis ut was 't un, alluf uur lwope en dā daltij op klompkus want schoene aoje aljeen de rijke kienders aon. De gegoeide noemde ze dā.
 En vur dun elluft van dun tijd waore ut dan nog klompkus zonder kap, wan deej sneuvelen al gaauw onderwege.
 Meestsal moesse we tusse de mieddag overblijve, want oos moeder gieng meej waarke.
 Dā betjekende, buiten de botterammekes op-ete zonder drienke.
 We slenterde dan wā over de speulplaots of in de Neuweweg.
 Deej speulplaots dā was wā.
 Aggut gereigerd aoi stong ze vol plasse. Op ziechzellef was dā nieks biezonders.
 Mar ze was geleed meej gewone rooije bakstjeen. Mocht ut ongeluuk treffe dā ge vielt, dan waorde net nun Indiaon, zow gaove deej bakstjene af.
 Arger nog, waore de "W.C.kes", deej waore aon de noordkaant onder un overkapping. Stienke mejneer dun dokter! Stienke!

Onvurstelbaor, zow at deej stonke.

Alle, brillekus waore dur de leerlienge geschielderd in jeen kleur, bruin! Overal, drolle!

Ur zaote van deej glazure potjes in mar ze konne neeu durgespoeld worre en W.C.-papier was ur neej. Iederjeen liep ur dan ok meej nun grwote boog onhenne.

Men deej ut eigeluk nog liever in zun broek, dan op deej W.C.kes. A zoiet nouw moes plaotsvinne zouwe tien ouwercommissies nog te weinig zijn, en zouÛt meej vette koppe ien de kraant komme. Mar in de jaore, twientig viel zowiet neej op. Mar gelukkig iesdà tegeworrig ammel beter.

Nun uitblienker was iek in deej jeerste klas neej.

Oze mjeester aoj nun, baainaom zow as iederjéén vroeger. Ze noemden um de "pwotenknauwer" waarom dà weet iek neej. In waarkelijkheid witte ie "Marinus Goosens". Jammer genoeg is iej al laank en viel te vroeg overleje.

Wà'k me nog goed van um, heriener iés dat eej meej zunne riengvienger "meej zunne ring" tegen oewe kop aon tiekte agget neej goed gieng en dà, deej verdommes zjeer.

De grootste gebeurtenies in djeerste klas deej zich vur meej Oograaise kermies.

Vlak bij school was ut Café van Pjeer Daolemaans, deej aoj ok nun baajnaom "De Schatter" deej aoj eej waarschijslek omdat eej nun huisslachter was.

Mar daor gieng ut neej over.

Ut biezondere was dà Pjeer Daolemaans muziek ield meej Woosdrechtse, en Oograajse kermies.

En meej Oograajse kermis mocsse we wir mar ies overblijve. Munne burjonge, Kootje de Dwooy, was ur ok baaj. Kootje leef gelukkig nog en ik oop dat wannjeer 't ie dees leest, mijn ut verhael neej kwaolek nimt. Want ij spult ur ok nun rol in. Naor dat de mieddagbotterammekes op waore wier oos aondacht getrokke dur de schetterende muziek uit ut Café van Pjeer Daolemans.

Wij er opaf. In nun wiep stonge we int durgat.

Ennegte paore waore aan 't daanse, waant vroeger was 't kermis van vurmieddags af.

Dà was nogal wà daanders dan nouw!

De zeune van Pjeer Daolemaans, Janus, Mon en iek gelwoof ok nog van Freei wenkten oos om biene te komme.

Wijj neej te beroerd. En vur dà we ut wieste aoge 'r oos un paor borreltjes to geschove want we zouwe wel durst emme zeeje ze naor al deej droge botterammekes.

Wijj kniekte. En hup, daor gienge ze de borreltjes.

Deej manne motte stiekum gelache emme.

We moesse ok mar ies daanse, zeeje ze.

We wiere al un bietje suuf, mar wijj saome aon ut daanse, daanse, tot we ur baaj neerviele. Ut moet een geziecht gewist zijn.

Kootje had in zun jeugd nun pertus opgelwope en kreeg daordur un ietwat gebrekkige loop. Ze zeeje dat eej ut uit de stuipe gouwe aoi. Mar wiese dééj meense beter!

Kootje vergeef me, dat ik dit opschreve eb maar aandere iest verhaol neej echt. Mar stel dow vur. Kootje en iek deej nun kop kleiner was hobbelde saome dur 't cafe tot de smaodelijke val.

De kienders deej tuse de miedag naer uis gewiest waore stienge vur de deur en waore dur getuige van.

De mjeester kwam ut natuurlijk derecht te wete, want verklappe deej ze vroeger ok. En trouwes we waore in bedenkelukke staot.

Toen we, trug in de klas waore vroeg de mjeester poeslief ow we de mieddag wel durgebrocht aoje, net of dat eej van nieks wies. Huichelachtig heej?

Meej hort en stwote kwam ut verhaol los. De mjeester zeej dat we, dan toch nogal artieste moeste zijn en of we ut nog ies wouwe doen?

We keke mekaor ies aon, we aoje ut neej mjeer. We schudekop-te van naaje, mar ut moest van de mjeester.

In arren moede pakte we mekaar wir vast, en hup daor ontrolde ziech ut tableau vur dun twidde kjeer. De kienders lachten en akut goed gezien eb, de mjeester ok.

Meej ange en wurge zen iek 'd eerste klas durgeraakt tot in de twidde bijj mjeester Nelen. Deej keek zo streng da'd iek er gin weg meeje wiest.

Mar jao, wa was ur nouw neej streng?

Vur de onderwijzers en de gjeestelijke moesse we vroeger groete, net of as zij de officieren en wij de manschappe waore.

Komt daar nouw ies meej aon?

Ondaanks alles, kattedwaod deeje we ok net zoveul as tegewor-
rige kienders en we aoje er alle gelegenheid vur. Alles was
bekaant speulterrein. Alle secundaire wegen waoren onverhard.
En ut gebied tussen ut kleilokaol van Meto en tussen dun
Huijbaargse en Puutseweg tot aon de Meulestraat was jeen
grwote woestenijs meej hei, vliegdennen, boskes, en heuvels.
Miede in dā gebied lag de Juffrouwenbaarg. Deeje was zow oog,
dā ge bij elder weer de Lievevrouwetore van Antwarpe kont zien
staon. In ooze schaorse vrije tijd spulde we, daar noar harte-
lust. Wā dā betreft et de jeugd van ede ut neej zow best ge-
troffe, ondanks alle vurzieningen.

De natuur meense, daar gao tog nieks bove!

't Ies daarom dā we dur zow zuinig op moete zijn. We motte
nieks mer laote verpeste, vur wat dan ok!

Miede in dā gebied wa ze de "Duintjes" noemde aojde de schiet-
kuil .

Ier oefende de "Vrijwiellige laandsturm" dā waore jonge manne
deej aanders in dienst gemotte zouwe emme mar nouw, in plak
daorvan, zogenaomd dienst deeje aon ut "thuisfroot"

"De schietschijf wir neej al te veul geraokt want ut aontal
afzwaojers was onnoemelek.

Mar in de kurte wienterdaoge was 't miestroostieg. Oew vaoder
en ouwere familieleje zoogde bekaast neej zie giene in dun
donkere naor dur waark en kwamme in dun donkere trug.

Auto's waore er bekaast ok al neej.

De dochter van Arjaon Heijne en de dochter van Jan Gorres aoje
allebaai un T. Fordje en Jaonus Gorres un broer van Janne en
ok bakker, aoi ur ok jeene, die brocht ur zun brwood meeje roond.
Jaonus was nun echte waoghals die reej wel 40 km. per uur, vur
deje tijd un waonzienige snelheid.

Vur de rest zaag 'd op de weg fietsers, en veul peirdemoppen.
Ut mjeeste vervoer gebeurde per kar en per beorewagen, nun
"trein" noemde ze dā.

Vroeg in de morgge, konde ze al oze doffere op de kaaiwege.

Ier en daor ieng nun lanteire vur verlichting en de wagens voerden mjeestal ok mar jene lanteire. Mar er was zow wein-
jig gerei dat ur zow goed as gin ongelukke gebeurde.

Ge aoj 'd ok nog de zogenaomde bodediensten. Vanuit Huijbaarge onderhieldde Burtje Ooms en Jan Mjeestersnun geregelde bode-
dienst op Barege. 's Aves as goed en wel de school uit was kwamme ze met durre vierwielswaoge, waor un "uif" op was, daor aangedokkerd. We probeerde wel ies stiekum van aachtere mee-
te rije. Mar mjeestal wiere we dur al gauw afgejoge. Toen ik zow 'n jaor of zes, zeuve, was waore dur nog wã oondekare. Jeen van de bekendste was de "Kwast Lambregts" deej leurde mee-
vies.

En dan neej te vergeten dun tram deej reei van 1898 van Tholen naar de Kabbeljauw en Ostrecht. Ij vervoerde personen mjeest fabrieksmaskes, mar ok vracht. Vural in de Peitijd was ut un drukte van jewelste. Hij aoi un matige snelheid en veul rook. En aan 't Schaoliehoef en bij dun baarg van 't Pannenhuiske en op 't Calfen, aoi ut nogal taoi om bove te komme.

De tramstaties (haltes) waore veulal bij un café. Mjeestal dreigde de Cafehouwers mekare de loef af te steke vur un halte. Soms leide dã tot echte vetes.

Toch was dun tram un verademing en hij ontsloot mee-
j de streek. En dã was toch belangrijk.

Veul ging er toch ech neej om. De meeste waarkten mjeest bij den boer vur 'n karig lwoon. Ok waore ur de stjeenfabriek en nog wat aander klein fabriekskes o.a. in Ostrecht.

Mar viel mannen warkten binnen en buiten de grenze aon de grwote waarke.

Dikkels bestuurde doardur de moeders aljeen ut uishouwe. Ze verzurgde ut vaarke, de geit, de kiekkes, kurtom alles wat ur in 'en aon uis was. En agget kon gieng ze nog naor ut bos om out te trekken want de kachel moest ok braande.

Vurlichting vur de jeugd was er neej; Mar was da 'd eigeluk wel nwodig?

We leefde in en mee-
j de natuur.

We zaoge den hengst en de merrie. We konne zien oe de koei kal-
fde, de geit lamde, en de konijne jong kregde.

Ut wier neej verteld, mar, we aoje woge.

We kende de seizoene en oorde ouwere ut weer vurspelle. Weerspreuke waore er te over. Vertier was er neej veul de ouwere kende de kermissen en vastelavond, neje dā noemde we gin carnaval, dat deeje ze aljeen in Barege.

De ouweren gienge 's zondags op un pientje mar dikkels neej mjeer dan dā.

Dur waore wel, jeel veel cafe's mar eigeluk kon er niemand zun brwood meeje verdiene.

Zatte mense, zoogde zelde ok al wier dā wel ies van de Braobaanders gezeed. De Braobaanders zen altij braove, oppassende, haard waarkende meense gewiest.

Vrome meense, vroom op un eige manier. Un vroomheid deeje zich neej uitte in steile opziechtige pileirebijterij.

Vroom, in nederigheid en dienstbaareid aon elkaor.

Iederjeen groette iederjeen, en iederjeen hielp iederjeen.

Dan motte nouw ies om komme!

Er ies oos veul aangewaoid naor dun oorlog mar dā neej.

Op ut durp aoje weinige ut vur zegge. De pastwoor en dun oofdoonderwijzer, dā waore manne! Om van dun burgemjeester mar neej te spreke. De pastwoor, en dun dokter, dā waore de vurnaomste.

Dun jeene beschiekte over dun hemel, en dun aandre over 't leve.

Tenminste, dā dochte we dan toch.

Nouw zen deeje begrieppe wel wā 'd afgeslete.

De mjeeste meese aoje un "chronisch" gebrek aon geld. Men moeste laank waorke, vur te weinige. Ok al un rede waarom men neej uit dun baand sprong.

Ge zou 'd ier uit af kunnen laaje da ze dan ok gin plezier aoje. Mar da 'd aoje ze nouw zjust wel. Plezier in en om de gewone alledaagse dienge. Plezier om kleine dienge.

Want plezier angt 'd af van 't gene wā men verlangd.

't Ies daarom dat er tegenworrig zow weinug plezier is, we verlange teveul, en we zen neej mjeer te verzaodigen.

Zow wast ok meeje oos schooljonges á moeder naor de mart geweest was, was 't feest soms om jéén koekske of jééne mumbol.

En er waore ok nog oos klein smerlapperijkes.

Wã denkte tussen de tijd dã we van en naor 't school oonderweg waore.

Bij de groenteboer "Schijter Hooydonk" deej op 'd aoi altij laank bleef burte bij Giedus van Oof aolde we de wiekeltjes dikkels van zun appelsiene. Waorvur zulde vraoge?

Nouw, bij de kerk liechtte we de rwooster waor ze vur ur biene-gaon de eendjes sigaret, en sigaore dur gwooide. Deej eendjes wreven we dan uit en de wiekeltjes waore oos vloeikes.

Oos eigegemokte vloeikes waore zo poreus as de nete, zoda we oos in kurste kjere mottig trokke.

Op nun morgge vur 't schooltijd aoje Kootje de Dwooi en ieke de rwooster vur de kerk wir ies geleecht. We aoje nun geweldige vurread want 't was op nun maondag.

Ik wit neej of ge't wit, mar de mjeeste sigaorerwokers zen ok borreltjesdrienkers en sigaorepeuke waore dur veul baaj. Duus alcohol en tabak.

Om kwart vur negene laoge we op de oge blauwe plavuize stoep vur de bakkerij en Cafe van Jan Gorres tegenover de kerk te rwoke. Binne de kurstte tijd waore we zo mieselek as un kat en Kootje maakte aonstalte om te braoke.

Jan Gorres aoj net zun baksel af, en stook zunne kop ies dur de deur. Jan, neej vies gevalle zeej: Edde gerwookt mannekes, en bende miesselek? Beteuterd kniekte we van jao. Dan zeej Jan, zal iek jullie ies naor 't school laote brenge.

Cor, zeej iej brengt 'd auto ies veur.

Zen dochter reej den al genoemde T. Ford vur en zo reje ze oos naar 't school.

Jan, zat min of mjeer te gnuive ient vuruitziecht van de tonele die ziech bij aankomst op 't school af zouwe speule.

Baaj aankomst bleek de schoolpoort al op slot.

Mar Jan Liet Cor tutere en Jan sloeg mej zunne waandelstok op de schoolpoort. Op ut geraas kwam dun bovemjeester Van den Heuvel naar buite.

Ut gieng finaol mies en Jan Gorres mar lache, iek kreeg un fleir en aoj ut zo benauwd dã 'k toch nog vroeg om naor jeen van deej stienkende W.C.kes te meuge gaon.

't Was of ur mun daarme ok nog ut kwamme.

In mun alterasie moet ik vergete zijn munne gulp diecht te doen. We wiere alle klasse durgevoerd om das ze oos mar goed zouwe zien.

Bij mjeester Nelen hebbe deeje dag nie mjeer gewiest.

We moese in de zeuvende klas bij dun bovemjeester op de jeerste baank gaon staon. IJ wees un puunt aon op un grwote laand-kaort un stad of zowiets, welke, weet iek neej. We moesse daor dun jeele dag naor kijke. Naor un allef uur aoj ik al nun stijve nek. Opeens liet Kootje de Dwooy nun grwote wiend zodã iek moes lache. Iek keek zo ies naor beneje em toen zoog iek dã mun broek ok nog ope stong. De mjeester zeej toen bars dã we oos ande ok nog op moese steke.

Zow, ebbe we daor jeel dun dag gestaon tot naor schooltijd.

Ut was effenaf un martelieng.

Zow un les vergitte neej makkelek.

Toen iek 's aves thuis kwam wier iek dur oos moeder onder-
vraagd. En wã zeej ze?

Net goed manneke.

Waarmeej dã 'k mar zegge wil dã 'd ouwers toen mjeestal achter 'd onderwijzers stonge.

Naor dã wapenfeit in de twidde, geraokte iek toch in de darde klas. Vrije tijd was er toen al neej veul mjeer.

Naor hun dagtaok waarkte vaoder en moeder nog op hun laand en wij moesse helpe. De vacansie is nouw tegewordig vacansie, mar vroeger was de vacansie waarke. Peikes dune, tarw raope, altijj viel er wã te doen.

In de mjeeste huishouwes was dã zow.

De wienter was eigeluk nog dun beste tijd dan waore de daoge kurt en kon er neej gewaarkt woarden s'aves.

Daor kwam nog bij dan wier ut vaarke geslacht daor keek ze in bekaast ieder gezin naor uit. Machtig mwooi was dã.

Het steke, ut brande, en ut uitbjene dur dun huisslachter, en neej te vergeten ut wurste maoke. Weej zonne neus in't vaarke zun gat stook kreeg de blaos. Deeje wier dan opgeblaoze as nun luchtballon.

Intussen was dun tijd er neej beter op geworre de krach in Amerika deeje de economie ineen sturtte.

Vaoder waarkte toen al aon de Zuiderzeewaarke op Wieringe en kwam om de zes weke naor uis. In de kurte wienteravonde zote

we dan meej ut liecht uit om de plattebuiskachel.

Het liecht van de kachel en ut kleine laampke wã tege de muur hong, twoverde dan de vreemdste groteske figure op de mure.

Dan begon oos moeder te vertelle over spoke en twoverhekse.

Ut decor er vur, aoi neej schwoner kune zijn.

Ze vertelde tot bedtijd tow. Jeen verhaol ben iek nwoot vergete.

Bij grutmoeders thuis zeej ze, was er un zwarte kat deej altij de klein kenijntjes wegaolde. Pjeerroom was nun jaoger en deej zouw er ies op schiete meeje geweejen haogel.

Zwo gezeed, zo gedaon. Pjeerroom schoot, en 's aanderdaogs loog de burvrouw meej un woond in dur bjeen op bed.

Met de dusternis 's aves op straat, en met dun aremoei, blijke ok de twoferkollle te zijn verdwene.

Kurt naor dã verhaol zeej oos moeder dæg ut beter was dã me ok mar naor Wieringe ginge wone. Dã was vurdjeliger zeej ze.

Ze aolde oos vaoder over. En wã beslote was, gebeurde.

In de auguustus vacansie ielde ze un kwoopdag allus wier verkocht.

Ut vaarke, de geit, de kenijne, alle uisraad aljeen oos kljere en ut beddegoed en wã pottekerij naome we meej.

De nacht vur ut vertrek sliepe we op bedde op de vloer.

Dun andere dag vertrokke we, naor un aander gedjeeltje van 't laand. Un streek meej aandre zede en gewoonte. Un streek waar over 't algemjeen un aander gelwoof wier beleje.

Un avontuur dã meej van invloed zou zijn op mun wijjere leve en opvattinge.

Mar daorover mjeer in un volgende aflevering.

Jan v. Antwerpen.

een boedilverkoop in vroeger dagen

Bij velen van ons liggen de boedilverkopen bij verhuizingen of na een sterfgeval nog vrij vers in het geheugen. Sommige kopers maakten er een uitgaansdag van. De belangstelling was algemeen, maar in de regel meer kijkers dan kopers. Nog verder terug in de tijd waren de opbrengsten in vele gevallen hard nodig om de nog resterende schulden van de erflaters te dekken. Maar de belangstelling was minstens even groot als in later tijd. Een vrij grote boedilverkoop voor die tijd vond in 1750 te Putte plaats. Deze geeft aardig aan wat een familie in vrij goede doen zoal bezat. Oordeel zelf.

"Condiesie waar naar Pieter Bogers als vogt en Jan Elseviers toesiender over een minder jaarige weeskient van Cornelis Aerts te presesteert te vercoopen eerstelijk de condiesie dat den koper sal gehouden sijn alles te betaalen etc. etc.".

<u>Artikel</u>	<u>Koper</u>	<u>Prijs</u>
Rijshout	Hendrik Oerlemans	2 G - 5 stuiver
Mastenhout	Mant Schot ?	1 G - 8 stuiver
Musterts	Idem	2 15
Karnton	Jacobus Slove	1 3
1 Eemer	Antonie Govers	- 13
2 Eemers	Pieter Vormaat	- 19
Romert (glas)	Jan de Grau	- 8
Item	Cornelis vd Put	- 6
Potte en panne	Hendrick Oerlemans	- 2
Riek	Jan Demoor	1 3
Een ijser pot	Vrou Raats	- 4
Dito	(Onleesbaar)	- 9
Dito	Cornelis Swagemakers-	11
Een riek	Staas de Wijs	1 1
1 Partij Biecorve	Hendrik Oerlemans	18
1 Meulen	Jan Cornelisse	- 4
1 Wieg	Jan Sanders	- 4

<u>Artikel</u>	<u>Koper</u>	<u>Prijs</u>	
1 Voerbak	Francus van Gent	-	11
1 Flasse (Fles)	Staas de Wijs	-	4
1 Lijfke (Hemd)	Adriaan de Moor	-	15
1 Trog	Corijn Smout	2	-
1 Bet	Pieter Bogers	5	6
1 Dito	Huybregt Bros	3	3
1 dito	Staas de Wijs	1	17
1 dito	Pieter Bogers	15	-
Romery (Glaasjes)	Mant Schoet	-	12
Dito	Jan Lakwijk	-	3
1 Paar Schoenen	Jan van Eekele	-	6
Rommelarij (Van alles wat)	Staas de Wijs	-	14
1 Deken	Mant Schoet	-	5
1 Dito	Adriaen v.Orts	-	3
1 Dito	Willem Roevens	4	2
1 Kapstok	Staas de Wijs	-	9
1 Romermant	Hendrick Oerlemans	-	5
Beddegordijne	Geert Adriaensens	-	2
Hout	Mant Schoet	-	7
2 Tonne	Jan de Grau	-	6
Hout op solder	Pieter ver.....	-	8
Leepels en piente	Jan de Grau	-	9
1 Ham	Wijnant Nuyts	1	8
Romers	Staas de Wijs	-	3
1 Vetpot	Corijn Smout	2	6
1 Partij romers	Staas de Wijs	-	13
1 Keel (Kiel)	Pieter v.Kockhoven	1	14
1 Strijkijser	Jan Lackwijk	-	10
Schotele	Pieter Voormaat	-	19
1 (Onleesbaar)	Corijn Smout	1	1
1 Romermant	Mant Schoet	-	7
1 Rock	Hendrick Oerlemans	-	10
1 Waterpot	Pieter Kleere	1	5
Romers	Francus v.Geenhove	-	6
Leepel en bort	Gillis de Maayer	-	2

<u>Artikel</u>	<u>Koper</u>	<u>Prijs</u>	
Spinnewiel	Wed. Piet Hoks	- G	9 stuivers
Soutback	Gillis de Maayer	-	5
2 Laakens	Jan de Moor	-	15
Matras	Pieter Bogers	2	4
Stuk lijf (Hemd)	Surlemont	-	15
Kinderhoet	Antonie Govers	-	19
2 Rokke	Pieter Bogers	1	15
1 Mantel	Wed. Hendrick Aerts	1	3
1 Schort	Cornelis Venne	-	12
3 Schortte	Pieter Bogers	1	3
Soepketel	Staas de Wijs	-	13
1 Bussel gare	Pieter v. Koekhove	1	-
Rocke	Cornelis Swagemakers-	-	3
Kinderkleere	Huybregt Bros	-	3
1 Lijf	Idem	-	5
1 Koffijmolen	Corijn Smout	1	10
2 Romers en 1 pient	Pieter v. Koeckhove	-	10
Rolwage en vismant	Wijnant Nuyts	-	1
1 Trog	Adriaan Heijmans	-	8
Wiegstoel	Jan Geerts	-	6
Rommelarij en lappe	Cornelis de Moor	-	9
1 Mantel en mutse	Pieter Voormaat	-	6
1 Teeback	Mant Schoet	-	9
1 Hangel (uit schouw)	Jacobus Bovee	1	1
Hangijzer en Rooster- tang	Idem	1	11
.....ijzer	Pieter Bogers	2	14
Brandijzer	idem	-	14
1 Pan vet	idem	-	5
1 Teeketel	idem	1	11
1 Koopere panneke	Staas de Wijs	-	9
1 Keetel	Jan de Grau	1	1
1 Keetel	Surlemont	2	7
Teegoot ?	Staas de Wijs	-	6
Treckpot en soutvat	Idem	-	15
1 Mutse	Huybregt Bros	1	11

<u>Artikel</u>	<u>Koper</u>	<u>Prijs</u>
Dito	Jan Geerts	1 G - 6 stuivers
Dito	Jan Geerts	- 8
Dito	Hendrick Oerlemans	- 19
2 Kusse sakke	Wed. Hendrick Antonisse	- 18
2 Lakens	Wijnant Nuyts	1 1
2 Kusse sakke	Surlemont	- 12
Bierkorf	Huybregt Bros	1 2
Manshoet	Cornelis Swagemakers-	14
Hendrock	Laureijs Wouterse	- 12
Hemde	Cornelis de Moor	- 1
Laakens	Pieter Voormaat	1 14
Matras	Adriaan de Moor	1 4
1 Kakstoel (Kinderstoel)	Pieter Voormaat	- 5
1 Wastoppe	Cornelis Venne	- 5
1 Schup	Mart Valleneers	- 6
1 Toog	Corijn Smout	6 -
1 Haas ?	Wed. Antonisse	1 1
1 Tafel	Frans v. Geenrove	- 6
1 Schoukleet	Cornelis Swagemaker	- 10
1 Tafel	Jan de Moor	- 18
1 Dito	Mant Schoet	- 1
Biekorve	Hendrick Oerlemans	- 3
Den Assehoop	Francus van Dale	1 10
De totale baten bedroegen:		114 Gulden 11 stuiver.

De nog te betalen rekeningen 60 gld. 12 Stuiver, waaronder " 10 Gld. onkosten van de verkoop ", bleef aan baten: 53 Gulden 19 stuiver.

Uit de inboedel kunnen we opmaken, dat men herberg had gehouden. Voor die tijd, was het een grote inboedel, er was van alles veel..... Van heinde en verre is men er op afgekomen. Uit verschillende tellingen kennen we veel kopers. Onder andere uit Putte, Ossendrecht, Hoogerheide, Huybergen, Woensdrecht en de Zuidgeest.

Het zal hen wel vergaan zijn, zoals na alle soortgelijke verkopen. Moeder de vrouw heeft in veel gevallen gezegd, dat ze teveel betaald hadden en daarenboven nog te lang waren blijven hangen, en dus te laat thuisgekomen.

Maar toch geeft dit stuk een interessante opsomming van wat men wel in huis kon hebben, want met zoveel, was, zoals gezegd, niet iedereen gezegend.

A. J. Pijnen.

Schepenacten / protocollen 1750 Putte
Ongenummerd. Rijksarchief 's-Hertogenbosch.

inleiding tot "dun aos".

Het hieronder staande gedicht is geschreven in het Ossendrechtse dialect, wat niet zo veel verschilt met dat van de omliggende dorpen. Een duidelijk verschil is b.v. wel, dat, waar men in Hoogerheide de woorden, op en pop, gebruikt, men in Ossendrecht oep en poep zegt.

Zolang ik weet voelen de Hoogerheidenaren zich, om die meer "stadse uitspraak" een tikkeltje verheven boven de mensen uit Ossendrecht. Wij daarentegen lachen weer om hen, omdat zij de o van op enz. iets langer rekken dan normaal, waardoor dat voor onze Ossendrechtse oren 'n eigenaardige klank krijgt.

Jaren geleden heb ik dit vers gemaakt, voor ons toen drie jaar oude zoontje. Door dit nu in "Tijding" te plaatsen, hoop ik 'n klein steentje bij te dragen tot het behoud van onze eigen streektaal.

D'N AOS. (1)

D'r was ies, ties (2) al laank geleeje (3)
n'n oas en die was overreeje.

N'n boer die van z'n laand kwam gegaon
zaog um liegge, miedde (4) oep de baon,
z'ne kop was ter af, mar daor gaof ie nieks om,
want da boerke was belange nie dom.

N'n aos zonder kop kan w'ok iend pan.

"Wa zuume smuulle!" (5) mar kleine Jan,
z'n zeuntje, die docht bai z'n eige:

"Oew kan iek diejen kop truug (6) aon dad'aozelijf krijgen?"

Ai prakkezeerde n'n jeele (7) nacht

En toe ienjjes (8) wa d'n gedacht!

D'r laog nog wà lijm bai moeders oep 't schouwke

Ai pakte 't weg ier 'n veig, (9) daor 'n douwke
siesa z'ne kop zaot er aon,

jonge, jonge, nou moes ie nog kuune staon.

Jan zette um recht, mar 't luukte nie.

"Ai ies veuste (10) stijf," zei z'n zuusje Merie.

"We moesse um jeest ies wà massere,
't valt alliecht ies te prebere.

Ze vreve um goed van bove tot onder
 en daor gebeurde 't grwote (11) wonder,
 d'n aos gieng wer leve, ai kos wer gaon staon,
 vurziechtig (12) begosse (13) z'n voetjes te gaon.
 Jan en Merieke die stongen te beve;
 "Vaoder, voder, d'n aos ies gaon leve.
 Meej (14) grwote stappe kwam voder d'r aon,
 "wa veur d'n drommel, hedde gullie nou gedaon?
 Daorstrak was't bjeest (15) nog jeelemaol koud,
 en nou, fuut weg ies m'n aozebout.
 Want d'n aos sprong al weg dur d'ope deur
 en riep nog; aoch boerke ouw doew gezeur.
 Guun mijn toch wok 'n bietje van 't leve
 Iek zal oew daorvur m'n jeerewoord geve,
 valt m'ne kop d'r truug af, dan kom iek werom,
 Mar de lijm die iew goed, want d'n aose kwam nwoot(16)
 mjeer vrom. (17)

C.Bolders-van Dooren.

1. haas	6. terug	11. proberen	16. nooit
2. het is	7. hele	12. voorzichtig	17. meer terug
3. lang geleden	8. ineens	13. begonnen	
4. liggen midden	9. veeg	14. met	
5. zullen we smullen	10. veel te	15. beest	

OUDE RAADSELS IN VERSVORM.

1. Ik ging eens naar Sint Ijven
 Ik ontmoette zeven wijven
 Ieder wijf dat droeg een zak
 In iedre zak daar zat een kat.
 Hoeveel katten, zakken, wijven,
 gingen naar Sint Ijven.

2. Toen ik jong was en schoon
 Droeg ik een blauwe kroon,
 Maar werd ik oud en stijf
 Kreeg ik een band om het lijf.
 Dan werd ik weggebracht

Naar ene beek of gracht
 En kwam ik daar weer uit
 Had ik het zeer verbruid.
 Ik werd dan weggedragen
 Gegeseld en geslagen
 En later werd ik weer
 Door koningen en prinsen gedragen.

3. Een jager ging op jacht, met tien gezwinde honden,
 Wie had het ooit gedacht dat zij niet blaffen konden
 Op hun voorhoofd dragen zij een platte horen
 Die zijn niet door de kunst gemaakt, maar zijn er mee geboren.
 Al wat de jager vond, dat heeft hij neer-geslagen
 En al wat hij niet vond dat heeft hij meegedragen.
4. Tweebeen zat op driebeen
 toen kwam vierbeen
 Die wou tweebeen bijten
 Toen nam tweebeen driebeen
 Om er vierbeen mee te smijten.
5. Ienietze
 iendebogerdliepze
 graonatze
 genaoradze

zwart zie z'ne poepert
 Zwart zie g't gat
 Waoer de gele galle goepert in zat.

C. Bolders-van Dooren,
 Werkgroep; dialecten
 oude verhalen etc.

Oplossing.

1. Geen enkele, ze kwamen daar vandaan.
 2. Vlas.
 3. 'n Mens die met zijn tien vingers op jacht gaat naar ongedierte.
 4. 'n Schoenmaker smijt zijn pikkel naar een hond.
 5. 'n kip. Hen heet ze, in de boomgaard liep ze, graan at ze,
 6. 'n Winterpee.
 geen haar had ze.

Toen ik wat jonger was in jaren,
 Liep ik met een slijpersteen
 In mijn vak zeer goed ervaren
 Trok 'k door alle landen heen.
 'k Trok met mijn slijpersteen
 Waarheen het lot mij bracht.
 Moest een schaar geslepen worden
 Dadelijk werd er aan mij gedacht.

Refrein:

Dat kwam omdat ik riep,
 Toen ik met mijn wagen liep,
 Met moed en volle glorie
 Steeds getrouw maar: "Scharensliiep". (Bis)

'k Kwam laatst een meisje tegen
 't Kind moest naar de winkel gaan,
 En 't scheen ze was verlegen,
 Toen ze mij daar zo zag staan.
 Het eerste wat zij zei
 Was: "Slijp die schaar voor mij".
 'k Liet het mij geen tweemaal zeggen
 Of ik deed het vlug en blij.

Refrein:

Ik kwam daar nog vele malen,
 Steeds zag ik dat lieve kind
 En ik las in hare ogen,
 Dat ik door haar werd bemind.
 Eens sleep ik weer haar schaar
 En toen sprak ik tot haar:
 "Wil jij de mijne worden?"
 Ja, wij trouwden met elkaar.

Refrein:

Vele jaren zijn vervlogen
 Onze kinderen zijn al heen,
 Maar wij zwerven steeds nog samen,
 Draaiend met mijn slijpersteen.

En waar ik met haar kom,
Daar kent men ons alom.
Want wat simpele kleine vreugden
Spreiden wij zo graag rondom.

Refrein:

Het "Lied van de Schareslijper" was in onze groep maar aan enkelen bekend en daarom is het misschien wel goed, dat we een poging hebben ondernomen om het aan de vergetelheid te ontrukken, temeer, daar we er zeker van zijn, dat ook dit lied weer meer dan honderd jaar geleden werd gezongen.

We moeten wel bekennen, dat we sommige zinnen van de twee laatste coupletten, niet meer in onze herinnering terug konden halen. Daarom hebben we die zelf zo goed en zo kwaad als het ging in de "oude stijl" bijgemaakt.

Mocht er onder de lezers van Tijding iemand zijn, die de juiste woorden nog wel weet, dan houden wij ons voor die tekst aanbevolen.

J.Kerstens-v. Dooren.
Werkgroep dialecten, oude verhalen, liedjes enz.

HISTORISCH OVERZICHT MET BETREKKING TOT DE KERKKLOKKEN IN DE ST. GERTRUDISTOREN

Uit archiefbescheiden ten gemeentehuize moet het navolgende worden geconcludeerd:

- Bij raadsbesluit van 23 april 1852 (overeenkomst tussen gemeente Ossendrecht en parochie van St. Gertrudis van 26 april 1852) werd accoord gegaan met het in de kerktoren ophangen van één luidklok van de parochie naast de gemeenteklok;
- Bij raadsbesluit van 28 januari 1896 (overeenkomst tussen gemeente Ossendrecht en parochie van St. Gertrudis van 13 april 1896) wordt vastgesteld dat de gemeenteklok en het bij de gemeente in eigendom zijnde torenuurwerk in de nieuwe kerktoren zullen worden opgehangen, resp. bevestigd;
- In de overeenkomst van 1896 wordt o.a. gestipuleerd dat het kerkbestuur de gemeenteklok zal luiden:
 - a) driemaal daags op de gewone tijden;
 - b) bij feestelijke gelegenheden van het Koninklijk Huis, het Koninkrijk en de Provincie en overlijden van leden der Koninklijke Familie, wanneer de regering dit voorschrijft;
 - c) bij bezoek of doortocht van een hooggeplaatst persoon, mits vooraf gemeld aan de voorzitter van het kerkbestuur;
 - d) in geval van brand;
 - e) bij overlijden, wanneer dit verzocht wordt en
 - f) in alle andere gevallen als het gemeentebestuur zulks verlangt, doch in deze gevallen met goedkeuring van de voorzitter van het kerkbestuur;
- Bij raadsbesluit van 24 februari 1978, goedgekeurd door Ge-deputeerde Staten van Noord-Brabant bij besluit van 19 april 1978, G.nr. 346.463 (akte notaris A.J.M. Barrevoets te Ossendrecht van 23 juni 1978) is o.a. vastgesteld dat de gemeente Ossendrecht het recht heeft de klokken te luiden en vanaf de toren te vlaggen op nationale feestdagen en op andere daarvoor naar het oordeel van het gemeentebestuur in aanmerking komende dagen;

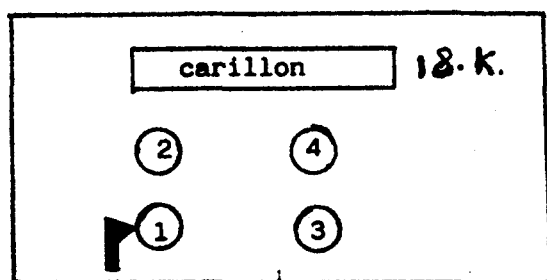
- In de loop van 1948 zijn - ter vervanging door Duitsers in de tweede wereldoorlog geroofde drie klokken - nieuwe klokken opgehangen. De levering geschiedde door de Ned. torenuurwerken - en Klokluidapparatenfabriek M. van de Kerkhof en Zonen te Aarle-Rixtel voor de totaalprijs van f 6.307,50 (waarvan t.b.v. de zwaarste klok f 2.864,-- voor rekening van de gemeente Ossendrecht);
- De specificatie van de luidklokken is als volgt:
 - a) Marie Adolphus, hoogte 75 cm, diameter 91 cm, gewicht 475 kg, toon a:
 - b) Gertrudis, hoogte 82 cm, diameter 80 cm, gewicht 350 kg, toon b;
 - c) Maria, hoogte 57 cm, diameter 72 cm, gewicht 250 kg, toon cis.

Alle klokken gegoten door de Gebr. van Bergen te Heiligerlee en (goed-)gekeurd door de Rijkscommissie van advies voor oude- en nieuwe luid- en slagklokken en klokkenspelen blijkens rapport van 5 juni 1948.

In de toren hangt ook nog een Angelus-klokje, hoogte 50 cm, diameter 61 cm, met opschrift: Me fecit Asten anno MCMLXV (=1965).

Op de Marie Adolphus-klok zit de uurwerkslag gemonteerd.

- De klokken zijn in de toren opgehangen als volgt:

- 1 = Marie Adolphus
- 2 = Gertrudis
- 3 = Maria
- 4 = Angelusklokje (geleverd door Eysbouts te Asten)

Mei 1981.

Drs. A.E.A. van Gils, burgemeester.

zand zeep en soda

De hygiëne, en, binnen dat ruime begrip, het al dan niet gebruiken van zeep, is lange tijd de maatstaf geweest voor het culturele peil van een volk. Zeker antropologen hanteren tegenwoordig heel andere begrippen, die vaak meer zeggen over het innerlijk dan over het uiterlijk van de mensen die ze bestudeerd hebben.

Als we ons echter tot het gebruik van zeep bepalen, komen wij Nederlanders lang niet slecht uit de bus.

De uitvinding van de zeep hebben we te danken aan de oude Germanen. Zij gebruikten het middel echter niet om zich te wassen, maar om er hun haar rood mee te verven. De Romeinen namen dit gebruik later over, niet zozeer vanwege de kleureffecten, maar om hun haar keurig op de plaats te houden. In een weer later stadium gingen ze de zeep als zalf gebruiken en om er het gezicht mee te wassen.

De rest van het lichaam werd schoon gehouden met koud en warm water, afgeschrobt met houtas, of afgeslepen met scherp zand of puimsteen. Aan deze drastische lichaamsverzorging kwam zo rond het jaar 1100 vrij plotseling een einde. Vanaf die tijd gingen de mensen zich steeds minder wassen. Eén van de bijkomende oorzaken hiervan was, dat de openbare badhuizen in een kwalijk daglicht stonden. Als je daar een bad nam was je verdacht. De badhuizen waren namelijk huize van lichte zeden en het feit dat je er óók een bad kon nemen, had slechts zijdelings betekenis. Het gebrek aan hygiëne bleef echter niet beperkt tot sporadische wasbeurten, want ook het zich verschoneren - van onderkleding wisselen - gebeurde zo maar eens af en toe. Zelfs mensen die een geur van heiligheid met zich meedroegen, deden aan die mode mee, mogelijk zelfs met nóg meer volharding. Toen Thomas van Canterbury, een zeer wijs en rechtschapen man, in zijn kathedraal werd vermoord, stelden de mensen die voor zijn stoffelijk overschot moeten zorgen vast, dat de heilige zijn onderkleed in geen jaren verwisseld had en dat het letterlijk krioelde van het ongedierte.

In de middeleeuwse kloosters schijnt er meer aandacht aan de hygiëne geschonken te zijn. In de steden liepen varkens en andere huisdieren vrijelijk door de straten en kwamen ook in de huizen. Maar de ergste toestanden werden veroorzaakt door de kerkhoven. Ze lagen steeds midden in de stad, waardoor er infecties en epidemieën optraden. Door gebrek aan medische kennis namen deze plagen alleen maar toe. Vanaf de Renaissance, rond 1500, werd de situatie echter nog bedenkelijker. Aan kleding en opsmuk werd alle aandacht geschonken, maar de lichaamsverzorging werd volkomen verwaarloosd. Om de onaangename lichaamsgeuren tot een minimum terug te brengen, zochten de mensen hun heil in welriekende kruiden, die in een zogenaamde reukbal aan een riem om het middel werd gedragen. De toenemende handel met het Oosten en vooral met Indië, bracht verschillende nieuwe reukstoffen in het Westen. Vooral in de Gouden Eeuw bereikte het gebruik van deze stoffen een hoogtepunt. Pas 200 jaar later ontdekte men weer, dat het nemen van een grondig bad zo óók z'n voordelen had. De overdreven preutsheid van het zogenaamde Victoriaanse tijdperk, was er de oorzaak van, dat deze 'ontdekking' zo lang op zich liet wachten. Pas omstreeks 1830 werden de huizen van de beter gesitueerden van een bad voorzien, en daarmee bereikte ook de lichaamshygiëne een meer aanvaardbaar peil. Vele lezers zullen zich ongetwijfeld 'den teil' herinneren, waarin het hele gezin zich op zaterdagmiddag waste. Op het einde van de jaren vijftig kwamen er in steeds meer huizen douches en baden, zodat het nemen van een bad in veel gezinnen tot de dagelijkse taken gingen behoren. De uitdrukking 'hij heeft spurrie in z'n oren' verloor daarmee haar betekenis. En daar hoeven we niet rouwig om te zijn.

Bronnen:

Kroniek van de Kempen 29-4-1981

Uit Historie en Volksleven.

Door Henk van Gerven en Frans Hoppenbrouwers.

overgeleverd door:

M. v.d. Boomen.

waren er steentijdmensen in onze streek?

Hebben er in onze omgeving Steentijdmensen rondgezworven? Men is geneigd deze vraag bevestigend te beantwoorden, omdat er, naar verluidt, enige vondsten van stenen werktuigen in onze omgeving zouden zijn gedaan. Wat voor stenen werktuigen dat waren, waar en onder welke omstandigheden zij werden aangetroffen, uit welke periode van de Steentijd zij stamden, dat verneemt men niet. Al kan en mag men op grond van bovenstaande oppervlakkige gegevens niet als vaststaand beweren, dat er in onze streek Steentijdmensen rondzwierven, de mogelijkheid, dat dit inderdaad het geval was, is geenszins uitgesloten. Immers, enige jaren geleden is het verblijf van Steentijdmensen, op een afstand van zo'n 25 à 30 KM van ons vandaan, onomstotelijk vastgesteld.

Het is daarom zeer wel mogelijk, dat ook in onze omgeving bewijzen van het verblijf van Steentijdmensen worden aangetroffen. Wij moeten blijven uitkijken naar zulke vondsten. Vooral graafwerken moeten goed in de gaten gehouden worden. Deze bijdrage wil tot oplettendheid op dit terrein aansporen, maar het is tevens de bedoeling bekendheid te geven aan nieuwe methoden van onderzoek, die in de laatste jaren ontwikkeld zijn en die tot ongedachte resultaten hebben geleid.

In het tijdschrift SCIENTIFIC AMERICAN van april 1980 doen wetenschappers van het Koninklijk Museum voor Centraal Afrika te Tervuren (België), namelijk Francis Van Noten, Daniel Cahen en Lawrence Keeley, uitvoerig verslag over "Een Kampplaats in België uit het Oud-Steen-tijdperk" (A paleolithic Campsite in Belgium). Hun verslag wordt hier met enige toelichtingen mijnerzijds in het kort naverteld.

Bij het dorpje Meer, nabij de Belgisch-Nederlandse grens tussen Hoogstraten en Zundert (zie kaartje), kwamen in het midden der zestiger jaren tijdens een commerciële zandafgraving aanwijzingen voor prehistorisch verblijf aan het licht. De onderzoekers lokaliseerden in 1967/1969 vier plaatsen in dat gebied, die onderzocht werden. De eigenlijke opgraving geschiedde in

1975/76. Over één van die lokaties, Meer II genoemd, handelt hun verslag. De verblijfplaats van de Steentijdmensen noemt men geen "woonplaats" maar een "kampplaats", omdat deze mensen een zwervend bestaan leidden. Zij leefden van jacht en visserij en van het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Hun uitgestrekt leefgebied moet men zich voorstellen als een gebied, zoals men dat thans in Zweden, Noorwegen en Finland aantreft. Mammoeten en rendieren, in kudden levende dieren, die hier eertijds voorkwamen, waren naar noordelijker streken getrokken. Hun plaats werd ingenomen door herten, elanden, wilde runderen en wilde zwijnen, dieren die niet in kudden maar in groepen leven. Berken en naaldhout waren de meest voorkomende boomsoorten, die het landschap bepaalden. Destijds was het niveau van de Noordzee vele meters lager dan tegenwoordig. De kampplaats Meer II bevond zich op wat toen een lage duin was, uitzicht gevend op ondiepe dalen, die drassig moeten zijn geweest. Over het algemeen is deze soort zandbodem zurig, waardoor weinig organische overblijfselen, zoals beenderen van dieren enz., bewaard zijn gebleven. Men vond enkele zwaar aangetaste en ondefinieerbare stukken been, enkele kleine concentraties van stukjes houtskool (mogelijk resten van kampvuren) en enige stukjes oker (= rode ijzeroxyde, wellicht als kleurstof gebruikt). De voornaamste aanwijzing voor menselijk verblijf vormden vuurstenen artefacten (kunstmatig gemaakte voorwerpen), welke de jagers en verzamelaars vervaardigden, gebruikten en achterlieten op deze kampplaats. Het opgravings-terrein Meer II was onregelmatig van vorm; de grootste lengte was ongeveer 23 meter en de grootste breedte ongeveer 15 meter. Om de juiste ligging van de gevonden voorwerpen op papier te kunnen vastleggen - dat is immers bij opgravingen altijd heel belangrijk - had men het terrein in vierkanten van één meter bij één meter verdeeld. Zo kon men de horizontale ligging nauwkeurig optekenen.

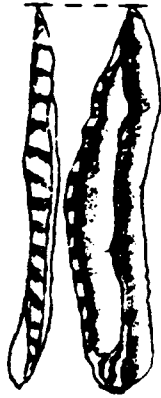
Het afgraven geschiedde laagje voor laagje, telkens 3 centimeter dik. Aldus kon men ook de verticale ligging vastleggen. Zo ontstonden er 17 laagjes, die stuk voor stuk werden afgegraven. Het diepst gelegen laagje bevond zich op 48 centimeter van het bovenste laagje. In alle laagjes werden stukjes bewerkte steen aangetroffen; in totaal ongeveer 16.000 al of niet beschadigde stukjes. De meeste stukken bevonden zich in

a

b

c

d

e

f

g

Enige artefacten uit vuursteen van Meer II

het laagje van 9 cm. diep, maar men vond er ook in dieper gelegen laagjes tot 45 cm. diep.

Bij de onderzoekers kwam nu de vraag op: "Zijn al die vondsten afkomstig van één eenmalig verblijf of hebben de Steentijdmensen deze kampplaats meermalen bezocht?" In het laatste geval zijn de diepst gelegen artefacten van oudere datum dan de hoger liggende. In de archeologie geldt namelijk het axioma, dat - afgezien van duidelijke uitzonderingen - een onderliggende zone ouder is dan een zone daarboven.

Een andere vraag was: "Tot welke prehistorische cultuur hebben deze mensen behoord?" Deze vraag leek niet moeilijk te beantwoorden. Er werden namelijk veel projectiepunten (pijl-, harpoen, speerpunten en dergelijke) gevonden behorende tot het zogenaamde "Tjonger-type" uit de zogenaamde "Federmesser-groep", waarvan men de ouderdom gewoonlijk tussen 10.000 en 11.000 jaren geleden stelt. Maar er deed zich een moeilijkheid voor, die de toepassing van de in de archeologie gebruikelijke dateringsmethode weinig betrouwbaar maakte. Er werden namelijk verscheidene artefacten gevonden, die de vergelijking met de "Federmesser-groep" niet konden doorstaan. Bovendien wees Koolstof 14-analyse van de gevonden houtskool uit, dat de ouderdom van de vindplaats ergens tussen 8.740 en 8.950 jaren moest liggen. Koolstof 14 is radio-actief en komt voor bij alle planten en bij alle planten-etende wezens. Bij de dood wordt geen Koolstof 14 meer aangemaakt. Integendeel de radio-activiteit van de in planten en planten-etende wezens aanwezige Koolstof 14 neemt op regelmatige wijze af. Door in een laboratorium de nog aanwezige radio-activiteit te meten kan men vaststellen hoe lang het geleden is, dat een plant, dier of mens overleden is. Daar houtskool van hout afkomstig is, kon de Koolstof 14-analyse worden toegepast.

Op grond van deze analyse mag men dus aannemen, dat de Steentijdmensen ongeveer 8.900 jaren geleden op de kampplaats Meer II verbleven. Dat wil zeggen in het Oud-Steentijdperk of Paleolithicum. Het allergrootste deel van de gevonden artefacten was uit vuursteen vervaardigd, namelijk 98% van het aantal. Vuursteen ontstond, ongeveer 100 miljoen jaren geleden, in krijtlagen en wordt nu aangetroffen in de vorm van onregelmatig gevormde, knolvormige klompen. Men spreekt daarom van "vuursteenknollen".

De naam "vuursteen" is ontleend aan het feit, dat er vonken afspringen als men er met een andere steen of met een hard voorwerp een korte harde slag op geeft. Door een flinke slag of door druk splijten die vuursteenknollen in verschillende stukken uiteen. De grote stukken hebben een kern. Daarna kan men al naar behoefte die kernen verder afsplinteren en uit de splinters werktuigjes maken. Zo'n splinter heeft namelijk één of meer messcherpe kanten, waarvan de snijkraft nog verhoogd kan worden door karteltjes in de snijkant aan te brengen. De aldus verkregen werktuigjes, die door de Steentijdmensen meestal nog in een handvat of schacht geklemd werden, kregen van de archeologen namen, die men niet al te letterlijk moet nemen. Die namen dienen ter onderscheiding en men gaat bij de naamgeving van het vermoedelijke gebruik uit, maar zeker is men daarvan niet. De tekening geeft een aantal stukjes bewerkte vuursteen weer. Waar de mensen van Meer II hun vuursteen vandaan hebben gehaald, is niet bekend. Mogelijk hebben ze de vuursteenknollen verzameld in de beddingen van beekjes en rivieren, die toen wegens de lagere waterstand veel dieper lagen dan in onze tijd. Door zandaanvoer in de loop van duizenden jaren zijn deze vuursteen-vindplaatsen dan overdekt en voor ons aan het oog onttrokken. Wel heeft men kunnen vaststellen, dat een andere door hen gebruikte steensoort, namelijk fijnkorrelig kwartsiet, duidelijk uit een gebied 75 KM ten zuidoosten van Meer II afkomstig is. Men zal begrijpen, dat het verwerken van vuursteen een grote hoeveelheid afval oplevert. Inderdaad, meer dan 80% van het aangetroffen steenmateriaal bleek afval te zijn. Het aantal al of niet beschadigde werktuigjes, dat men kon identificeren, is als volgt onderverdeeld:

264	stuks	burijsen	(a)
170	"	schrappers	(b)
87	"	projectiepunten,	Tjonger-type (c)
59	"	"	" , zgn. Microlithen (d)
45	"	"	" met rug (e)
?	"	kleine boren	(f)
?	"	boren voor zwaarder werk	(g)
261	"	halffabrikaten, die al enige of nog geen tekenen van bewerking vertoonden.	

Waartoe werden deze werktuigjes gebruikt?

Het teamlid Lawr. Keeley had een onderzoekingsmethode ontwikkeld aan de hand waarvan kan worden vastgesteld voor welk doel men de werktuigjes gebruikten. Deze methode staat uitvoerig beschreven in SCIENTIFIC AMERICAN van november 1977 ("The Functions of Paleolithic Flint Tools" by L.H.Keeley). Onder sterke vergroting en door belichting onder een bepaalde hoek worden op vuurstenen artefacten kleine beschadigingen en fijne krasjes zichtbaar. Elk gebruik laat zijn eigen lidtekens achter en daaraan kan men vaststellen waarvoor het werktuigje gebruikt is. Dit noemt men "Micro-Wear-Analysis" ofwel "Micro-Slijtage-Analyse". Het schrapen van huiden, het snijden van vlees, het zagen van hout, het maaien van grassen, het boren van gaten enz. kan nu worden aangetoond. Deze onderzoek-methode wordt nog maar sinds enkele jaren toegepast. Een andere nieuwe onderzoek-methode is de "Refitting-Analyse" ofwel "Her-Samenstellings-Analyse". Dit "her-samenstellen" betekent het volgende: " het oplossen van een serie driedimensionale legpuzzels in steen. De onderzoeker Daniel Cahen had de leiding bij deze enorm moeilijke opgave. Hij omschrijft zijn werk wat al te eenvoudig. Want de vergelijking met een legpuzzel gaat wel aardig op, maar hij vermeldt niet de bijzondere moeilijkheid, die bij zijn driedimensionale legpuzzel optreedt, namelijk het ontbreken van sommige stukken en de vergruizing, die bij het stukslaan van de vuursteen heeft plaatsgehad. De stukken passen daardoor niet zo mooi in elkaar als bij een gewone legpuzzel. Bovendien kan men zo'n driedimensionale legpuzzel niet op een vlak tafelblad neerleggen, om nog maar niet te spreken van de aandacht en de tijd, die nodig zijn om passende stukken bijeen te zoeken. Een enorm werk dus. Hoe zo'n legpuzzel er uiteindelijk komt uit te zien poogt de tekening duidelijk te maken. Maar deze "Her-Samenstellings-Analyse" heeft aangetoond, dat stukken uit de bovenste lagen uit verschillende vierkanten pasten op stukken uit de onderste lagen. Daaruit kon men opmaken, dat de kampplaats Meer II slechts eenmaal bezocht is. Hoe lang men daar verbleef is niet bekend. Voorts bleek uit dit pas- en meetwerk, dat op bepaalde plaatsen van het opgravingsterrein bepaalde werkzaamheden aan de vuursteen werden uitgevoerd. Het terrein was niet alleen in vierkanten

verdeeld, maar men had ook aanleiding gevonden, daar waar opvallende concentraties van vuursteen werden aangetroffen, deze concentraties met letters aan te duiden. Zo onderscheidde men de concentraties: A, A 1, A 2, B, C, D 1 en D 2.

Men verkreeg nu het navolgende beeld omtrent de activiteiten, die in Meer II werden verricht:

- Concentraties A, A 1 en A 2: het inzetten van nieuwe projectiepunten ter vervanging van beschadigde of bij de jacht in het veld verloren geraakte punten. Het bewerken van been, gewei en hout, het splijten van riet en het snijden van vlees en zachte plantdelen. Deze concentraties bevatten de uitgebreidste en dichtste opeenhoping van artefacten en zij kwamen in alles overeen met een bewonings-eenheid.
- Concentratie B : hoofdzakelijk gebruikt als afvalhoop.
- Concentratie C : het terrein waar vuursteenscherven van kernen werden afgeslagen.
- Concentraties D, D 1 en D 2: het vervaardigen en opnieuw aanscherpen van werktuigen en het uitvoeren van fijn werk op been.

De "Micro-Slijtage-Analyse" bracht ook nog iets merkwaardigs aan het licht. Op één plaats in Concentratie D vond men burijsen en boren voor de bewerking van been en gewei, die allemaal "tegen de klok", dus linksom waren gebruikt. Bijna al de andere in Meer II gebruikte boren bleken "met de klok mee", dus rechtsom draaiend, gebruikt te zijn. Hieruit concludeerde men, dat er in Concentratie D iemand gewerkt heeft, die vermoedelijk linkshandig was. Hoeveel mensen, en hoe lang, er op Meer II verbleven is, is niet vermeld. De onderzoekers beëindigen hun verslag als volgt:

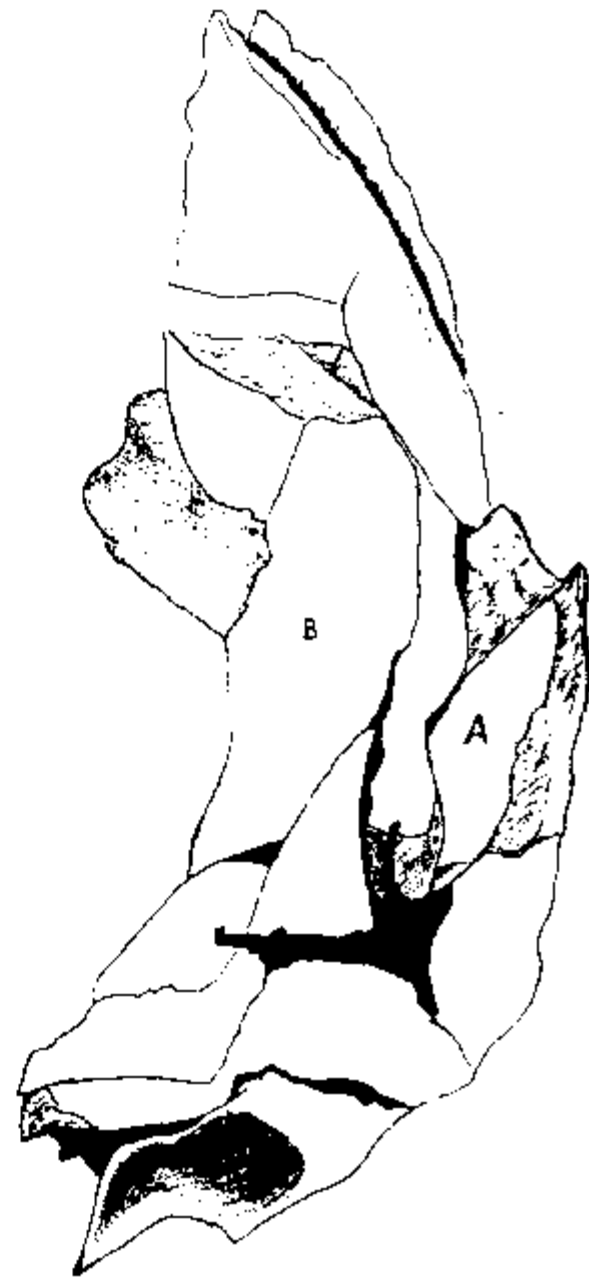
"De plaats van onderzoek, aangeduid met Meer II, leek aanvankelijk een uitzichtloos werkterrein, waarover de zeer weinige organische overblijfselen geen opheldering gaven en waarvan de archeologische registratie in wezen bestond uit een ondoorzichtige verspreiding van stukjes vuursteen.

Burijn

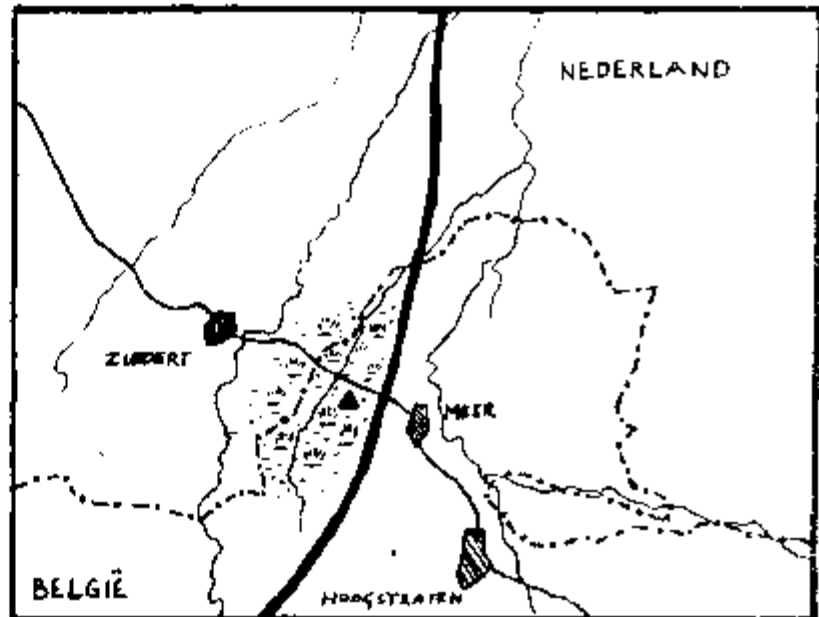

Burijn

De burijsen A en B ingepast in de her-samenstel-
lings-puzzel

M E E R II
op de kaart

Door zorgvuldig uitgraven, Her-Samenstellings-Analyse en Micro-Slijtage-Analyse waren wij niettemin in staat een substantieel aantal informaties over het werkterrein te verschaffen.

De resultaten van Meer II tonen duidelijk aan, dat zelfs een werkterrein, dat arm is aan het traditioneel soort archeologische gegevens, toch veel mogelijkheden in zich heeft voor het verschaffen van inlichtingen over menselijke activiteit in een ver verleden".

ANT.C.M.ASSELBERGS.

huijbergen contra: sebastiaan de bruijn

"Frederik Nicolaas van Engelen, secretaris van Huybergen contra Sebastiaan de Bruyn, Molenaar te Essen, 1759"(1)

Een vrij nuchtere omschrijving van een zaak met een enigszins curieuze achtergrond in het achttiende eeuwse Huybergen.

Alvorens over het geding uit te wijden, iets meer over de gedaagde in kwestie.

Sebastiaan was geen geboren Essenaar.

Hij zag het levenslicht te Halsteren op 31-8-1707 (2)

Hij vestigde zich in Essen in 1730 (3).

Op 15-7-1731 huwde hij Cornelia Adriaansen Mouwen, de 37-jarige weduwe van de molenaar Jan van der Lee (4).

En hiermede was hij van molenaarsknecht de patroon geworden.

De molen was het eigendom van de Abdij van Tongerlo.

Hij verkreeg bij Cornelia Mouwen 3 kinderen (5).

Cornelis	21-5-1732	acte	699
Petrus Norbertus	16-2-1734	acte	707
Cornelia	17-11-1737	acte	718

Zijn vrouw Cornelia stierf op 3-7-1747.

Sebastiaan liet er geen gras over groeien en huwde een 2e keer Dymphna Adriaansen Heestermans op 18-2-1748.

Laatstgenoemde was toen 25 jaar oud.

Uit de verbintenis met Dymphna Heestermans sproten nog 6 kinderen (6).

Huybrecht	29-11-1748	acte	828
Anna Cornelia	16- 6-1750	acte	832
Peter Bastiaan	9- 9-1751	acte	835
Anna Cornelia	24- 4-1752	acte	839
Adriaan Engelbert	16-12-1754	acte	845
Jan Frans	25- 8-1756	acte	850

Van deze zes kinderen stierven er drie gedurende 1757, namelijk Huybrecht, Adriaan Engelbert, en Jan Frans.

En om nog eens aan te tonen hoe groot de sterfte vroeger toch wel was, van zijn 9 kinderen uit beide huwelijken waren er in 1776 nog drie in leven.

Materieel kwam Sebastiaan niets te kort.

In de molen aan de Heidestraat, nu Stationsstraat, ter plaatse de Molenhoek, verdiende hij zeer goed zijn brood.

Op 20 mei 1763 kocht hij voor $\frac{1}{2}$ deel f 2.476 en 10 stuiver, "Sekere Huisingh schuere en stalle, met den brouwereijealaam ende alle hetgenen tot de brouwerij is dienende of ende huysacker 't samen groot omtrent vier hondert roeden" (7)

Met het deel van vrouw Dymphna erbij was hij met dit onroerend erfgoed van zijn schoonouders in goeden doen geraakt.

In deze bedoening op "Den Heuvel" te Essen is hij echter nooit gaan wonen.

Intussen zal de lezer zich afgevraagd hebben wat De Bruyn dan wel met Huybergen te maken had.

Nu, Sebastiaan was er gedurende de jaren 1751, 1752 en 1753 opgetreden als "Collecteur" ontvanger/kassier van de Heerlijkheid Huybergen (8).

Nu was deze functie voor een molenaar in die dagen toch niet zo vreemd omdat deze ongetwijfeld goed kon lezen en schrijven. En dat hij Collecteur in Huybergen was ook niet, gezien Huybergen door de grens doorsneden twee "Heren" diende.

Een Markiezaatse, en een Huybergen - Essen - Kalmthoutse.

De laatste was de Abdij van Tongerlo alhoewel men zich daar niet altijd evenveel van aantrok.

Als men daar bij optelt dat de oom van Dymphna, zijn vrouw, Frans Heestermans, eigenaar van een brouwerij, te Huybergen was, dan is dit zelfs in 't geheel niet vreemd.

Wel vreemd was dat Seb. de Bruijn geen rekening en verantwoording had afgelegd over zijn kassiersbeleid der genoemde jaren. Na herhaalde verzoeken en vertogen werd hij uiteindelijk voor het Leenhof van Bergen op Zoom gedaagd om te horen wat hem boven

het hoofd hing. Alles wat Nicolaas van Engelen als secretaris van Huybergen gedaan had om De Bruijn tot betere gedachten te brengen had dus geen effect gehad en deze eiste nu dat Sebastiaan "gearresteert soude worden en sijne goederen leggende onder het Marquisaat".

Voordat het zover was had men Sebastiaan "bij edicte geciteert op den 15 Meij 1759 binnen zes weken alsnog rekening en verantwoording af te leggen.

Sebastiaan bleef doof en er gebeurde niets.

Nadat M. Hus als leenvinder van het leenhof toegang was verleend de eis van Van Engelen aanhangig te maken op 4 juni 1759.

Sebastiaan de Bruijn werd, nadat van Engelen op 7 juni zijn eis tot beslaglegging op de goederen "van den gearresteerde in boni" ontvankelijk was verklaard, nog twee keer aangezegd zich te verweren en het vonnis te aanhoren. Maar ook dit kon De Bruijn niet in beweging brengen.

De 4^e Juli werd de eis toegewezen en ging het vonnis zogenaamd "in kracht van gewijsde."

Dezelfde dag werd het te Huybergen bekendgemaakt.

"Heden, den 4 Julij 1759 heb ik ondergeschrevene in Qualileijt als leenvinder van den geswooren exploitateur van den Leenhove, des Marquisaats van Bergen op ten Zoom bevonden binnen den Dorpe van Huybergen en aldaar alvoorens het verkreegen consent etc. etc.

Deze annexe acte gepubliceert en de Copy geaffigeert ter ordinaire plaatse waar men selfs gewoon is te doen al hetwelke is dienende voor mijn relaas en weederwaeren.

Actum Huybergen. Datum Utsupra.

M. Hus 1759.

De molenaar zal zich waarschijnlijk geen breuk hebben geschrokken. Met zoiets had hij al eens eerder te maken gehad.

Voor hetzelfde leenhof diende in 1755 de zaak Cornelis Evertse voor de erfgenamen Adriaen Wouters Franken contra, ja, onze zelfde S. de Bruijn.

Toen werd hij ervan beschuldigd zich valselijk het eigendoms-

recht te hebben aangematigd van een perceel heide en moergrond bij het Hotmeer onder Wouw. Een zekere Adriaen van Loon uit Essen had op het perceel "heijshadden" (moer) gestoken en deze was daarvoor gedaagd voor schepenen van Essen.

Van Loon had zelfs de schade moeten betalen. Dit moet van Loon in het verkeerde keelgat zijn geschoten.

Vlak daarop diende de zaak in Bergen. Want wat was het geval? Adriaen Wouters Francken uit Bergen op Zoom kocht het perceel, groot, omtrent $\frac{1}{2}$ bunder op 9 April 1699 voor f 30,- en 10 stuiver van ene Godefridus van Broeckhoven.

De kinderen Francken bleken wel degelijk de eigenaars te zijn en Adriaen van Loon de wettige huurder.

De zaak werd aanhangig gemaakt bij het leenhof en de uitslag dezelfde als in 1759, beslag op de goederen van De Bruijn onder het Markiezaat.

Men mag zich afvragen wat de werkelijke redenen voor deze delicten zijn geweest.

Beide zaken waren territoriaal gezien grensgevallen. Grenzen, cijnsen etc., waren gedurende eeuwen een bron van oneenigheid. tussen Bergen en Tongerlo.

De Wilhelmiëten zaten daar tussenin, meermaals de partij kiezend die hem het beste uitkwam.

Wat De Bruijn betreft: zijn banden als huurder van Tongerlo moeten met deze abdij voortreffelijk geweest zijn.

Door zijn 2^e vrouw Dymphna, die via een familierelatie in en met Tongerlo goed bekend was kan deze band alleen maar hechter geworden zijn.

Alhoewel er uit de stukken niets te bewijzen valt lijkt het niet onmogelijk dat deze abdij er meer van wist.

Al, met al, weten wij hiermede nog niet hoeveel bezettingen de molenaar in het Markiezaat c.q. Huybergen had. Evenmin of deze bezittingen werkelijk werden aangeslagen en of verkocht.

In wezen dus stof voor een vervolg van dit artikel

A.J. Pijnen.

Verantwoording:

1. Archief van het leenhof van het Markiezaat van Bergen op Zoom, inventarisno. A.540.
2. Oude hoeven, huizen en geslachten te Essen, deel I. Gerard Meeusen Blz. 206.
3. Ibidem.
4. Doop, trouwregister R.K. Kerk Essen.
5. Klapper op Doop, trouwregisters 17 en 18^e eeuw Essen.
6. Ibidem.
7. Zie noot no.2
8. Oud archief Gem. Huybergen, inventarisno's 91 en 92.
9. Archief v.h. leenhof v.h. Markiezaat van Bergen op Zoom, inventarisno. A536.

beknopte geschiedenis "gemeente woensdrecht".

Door: A.J. Pijnen.

Als we heden ten dage aan de gemeente Woensdrecht denken, hebben we in feite te maken met 5 verschillende historische rechtsgebieden ("Heerlijckheden"), waaruit de huidige gemeente is opgebouwd.

Zo een heerlijkheid had zijn eigen bestaan (schepenbank), enigszins te vergelijken met een Gemeentebestuur, en zeker met een eigen geschiedenis!

Aan een dergelijk gegeven kan men eigenlijk niet voorbijgaan. Achtereenvolgens zullen we daarom een beknopt overzicht van deze heerlijkheden en de samenstelling hiervan, tot de ene gemeente Woensdrecht in een grove alfabetische volgorde weergegeven.

1. Hinkelenoord
2. Hildernisse.
3. Hoogerheide
4. Zuidgeest.
5. Woensdrecht.

1. HINKELENOORD.

Deze naam is in feite ontleend aan een kreek, die vanaf het schorregebied van Woensdrecht door Oost-Zuid-Beveland liep en ter hoogte van Kruiningen in de Westerschelde uitmondde. Het was een verzamelnaam voor enige polders, waarvan sommige al in de 13^e en 14^e eeuw zijn ingedijkt.

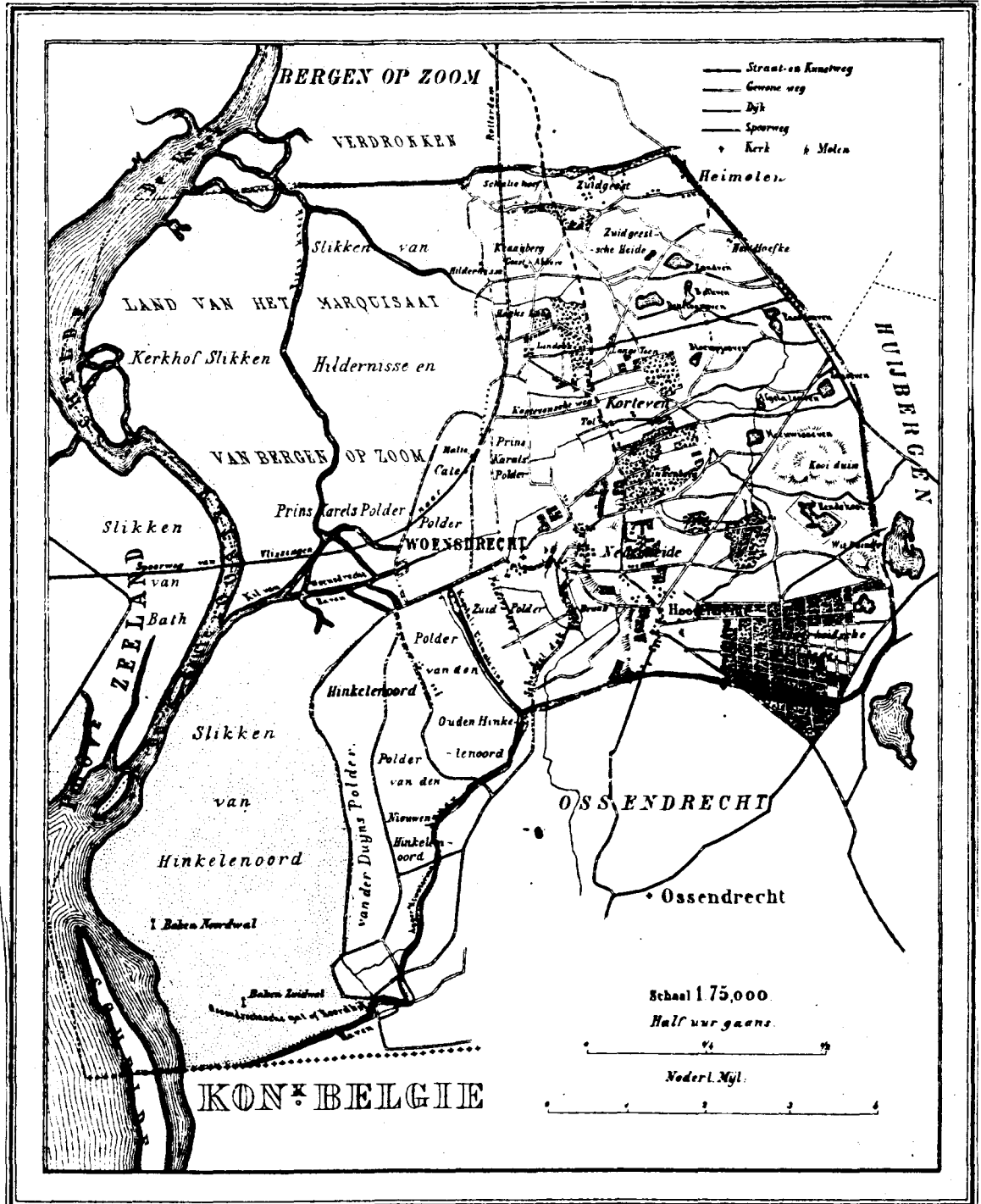
Het dorpje Agger lag in de Grote Aggerpolder en het dorpje Hinkelenoord iets Noord/Oost van de Hogerwaardpolder.

Beide dorpjes zijn door overstromingen in vroeger eeuwen verdwenen.

In 1685 is een gedeelte van het oude land als Oude Hinkelenoord samen met de Zuidpolder van Woensdrecht terug ingedijkt.

PROVINCIE NOORDBRABANT

GEEMEENTE WOENSRECHT

Geteekend door J. Kuiper

Uitgave van Hugo Suringar te Loonwarden.

7127 Bunders. 1800 Inwoners +- 1865

In 1801 volgde de Nieuwe Hinkelenoord.

Dit poldergebied behoorde van oudsher onder Zeeland, gezien de Agger, in de volksmond "De Kreek" de scheiding tussen het hertogdom Brabant en het Graafschap Zeeland vormde.

In 1807 zijn beide polders aan Brabant toegevoegd.

Hinkelenoord was een ambachtsheerlijkheid met een geringe bewoning.

In de 17^e en 18^e eeuw waren er nooit meer dan 50 inwoners, deels van Hervormde- en Katholieke overtuiging, dezen kerken resp. te Ossendrecht en Hoogerheide.

2. HILDERNISSE.

Hildernisse is, zoals de naam al doet uitschijnen, ontstaan uit aan-en opwassen van de Oosterschelde in het N.W. van de tegenwoordige gemeente tegen Borgvliet.

Hildernisse werd al in 1233 genoemd als goed van de Abdij van Tongerlo.

Het was voor die tijd een vrij grote Heerlijkheid met een belangrijk inwonertal en vele ambachtslieden. Het bezat zelfs schippers en vissers.

in 1374	:	525 zielen,
1435	:	640 zielen,
1437	:	700 zielen,
1464	:	500 zielen,
1521	:	500 zielen.

Daarna gaat het rond 1530, tengevolge van de grote overstromingen tussen 1530-1570, snel bergafwaarts.

In laatstgenoemd jaar is er van de Heerlijkheid zo goed als niets meer over. Ook het eertijds belangrijke nonnenklooster Emmaus is dan al geruimen tijd verdwenen. In 1552 vertrokken ze naar Bergen op Zoom.

In 1572 is de schepenbank met die van Zuidgeest verenigd. Als zelfstandige Heerlijkheid heeft Hildernisse dan opgehouden te bestaan. Enkel de hoeve "Hildernisse" en het "Kerkhof" ofwel "Kerkhofslikken" zijn nog een herinnering aan het oude rechtsgebied.

3. HOGERHEIDE.

Hoogerheide treffen we als naam aan in 1339 als leengoed van Gerard Hermanszoon.

Meer duidelijk is de belening aan Godevaart van der Dilft in 1353 door Hendrick van Boutersem, Heer van Bergen met die "Hoeghe Heide".

Godevaart was, naast Heer van Hoogerheide, ook Heer van Borgvliet. In het jaar daarvoor vinden we hem als Schout van Antwerpen.

Zijn beleningen kreeg hij waarschijnlijk, omdat hij in 1352 de Graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, steunde bij diens aanspraken op plaatsen op de oostelijke Schelde-oever.

Tengevolge hiervan waren Antwerpen en enige dorpen in dit gebied tot 1426 Vlaams bezit. (Sic)

Na de familie van der Dilft volgen een serie, meestal Zuidnederlandse "Vrouwen en Heren", namelijk Pot, Tseeraarts, Betten en Hack.

In de 17^e eeuw komt Hoogerheide aan de fam. van Aersen, een van hen, Cornelis, was ontvanger/generaal van Holland en West+ Friesland.

Zij noemden zich baronnen en vrijheren.

Deze familie kwam ook in het bezit van half Ossendrecht. Tenslotte kwam de Heerlijkheid Hoogerheide, door verkoop van de familie van Aersen, in 1761 aan de Markies van Bergen.

Hoogerheide was van ouser een klein rechtsgebied met een gering inwonertal.

In 1435 : 95 zielen,
 1521 : 60 zielen,
 1725 : 85 zielen.

In tegenstelling tot vele andere plaatsen bezat Hoogerheide de hogere en lagere rechtsmacht. Ze had o.a. het recht de doodstraf, ten uitvoer te leggen.

Vlgs. een 18^e eeuwse kaart stond de galg iets ten Zuiden van de Huybergseweg tussen Burg. Moorsstraat en Pastoor van Roeselstraat.

De voormalige grenzen liepen in het zuiden ongeveer zoals tegenwoordig de grens met Ossendrecht.

West	: De Agger
Noord en Noord-Oost	: de lijn vanaf de Agger, iets ten zuiden van het Marktje, iets ten Zuiden van de Onderstal, hoek Wouwbaan en via een rechte lijn langs de Buitendreef tot Huijbergen.
Oost	: een vage onduidelijke grenslijn met Huybergen, die in oude tijd nooit duidelijk was, vanwege de geschillen tussen dhrn. van Hoogerheide en Huybergen.

Hoogerheide had rond 1500 een eigen kapel, waarin wel een mis werd gedaan.

Deze stond aan de Ossendrechtseweg aan de oude uitgang van de Putseweg (ten noorden slijterij Jansen).

Daar, waar de enige tijd geleden afgebroken woning van de fam. Jacobs stond. In de 18^e eeuw is deze kapel verdwenen. Deze kapel hing echter af van de parochie Woensdrecht, nadat de kerk van Woensdrecht (Stompe Toren) in 1583, tengevolge van de Tachtigjarige Oorlog, was verwoest, en de R.K. zonder kerk zaten.

In 1689 mocht men te Hoogerheide met toestemming van de Protestante Heer van Aersen een schuurkerk bouwen.

De eerste pastoor was Gabriël Rousel, een priester uit Gent.

Door de verwoesting, c.q. de naasting der R.K. kerken in de omgeving, kerkten te Hoogerheide de Hoogerheidenaren verder een gedeelte van de Zuidgeest, Ossendrecht tot 1843, en die van Woensdrecht tot 1884/1885

Dat de bouw van een kerk Hoogerheide wel belangrijker maakte, hoeft geen betoog.

Bij het begin van de "Franse Tijd", 1794, bedroeg het inwonertal echter nog niet meer dan \pm 200 personen. In de 19^e en 20^e eeuw zou Hoogerheide zijn vleugels uitslaan en worden tot wat het nu is.

4. ZUIDGEEST.

Zuidgeest bezat reeds in 1289 een eigen schepenbank. De oude dorpskern langs de tegenwoordige Vossenweg is gedurende de Tachtigjarige Oorlog verwoest en nadien nooit meer opgebouwd.

Sindsdien bestaat de bebouwing uit verspreide boerderijen en nadien uit de buurtschap de "Heimolen".

Deze naam is min of meer misleidend, gezien deze naam ontleend is aan een molen, die in 1649 op het grondgebied van Borgvliet aan de Huybergsebaan is gebouwd.

Op een cijnskaart van 1760 komt deze nog voor.

Het zou daarom alleszins verantwoord zijn de buurtschap als "Zuidgeest" te betitelen.

Zuidgeest had echter nimmer een "grote" historie.

In tegenstelling met andere schrijvers, dient te worden aangestipt, dat R.K. van Zuidgeest niet alleen te Bergen op Zoom kerkten, maar ook te Huybergen en Hoogerheide.

Alhoewel in laatste plaats in mindere mate.

Zuidgeest had nimmer een eigen kerk. En toen in de 19^e eeuw de parochie Borgvliet werd opgericht hebben zij tot heden dáár gekerkt.

Ambachtslieden waren er in oude tijden in verhouding met Woensdrecht/Hildernisse weinig of geen.

<u>Inwonertal:</u>	in 1435	:	190 personen,
	1521	:	105 personen,
	1761	:	124 personen.

Aan het begin van de "Franse Tijd" heeft dit ± 185 bedragen.

Grenzen:

Noord : De huidige grens "De Molenbeek" met Bergen op Zoom.

Oost : De Huybergsebaan.

Zuid : Het westelijk gedeelte van Prins Karelpolder, inkl. Lindonk, met als snijpunt de "Lange Teen" naar de Huybergsebaan.

West : De Slikken van de Oosterschelde tot aan het "Bergs Diep".

5. WOENS DreCHT.

Woensdrecht treedt in de geschiedenis in 1249 wanneer Paus Innocentius IV op 29 april van dat jaar de St. Michielsabdij bevestigd met het patronaatsrecht van Woensdrecht.

Dit is het recht om er een kerk te mogen bouwen en een pastoor te mogen benoemen. Men mag aannemen dat de plaats toen al bestond. Recente vondsten hebben verblijf van Franken en Merovingen van de 7^e - 9^e eeuw aangetoond.

Of dit verblijf permanent is geweest, is niet duidelijk. Vanaf ± 1250 - 1492 waren de Heren van Kruiningen ook de Heren van Woensdrecht, daarna komt Woensdrecht tot de "Franse Tijd" aan "Bergen".

Woensdrecht was eertijds een welvarend dorp met vele ambachtslieden, waaronder veel schippers. Een belangrijke persoon uit de geschiedenis was de schout Laureijs Spersnagel.

Hij was gehuwd met Margriet een natuurlijke zuster van Jan van Kruiningen.

Laureijs was in 1500 baljuw en opperschout van de dorpen ten zuiden van Bergen op Zoom. Van afkomst was hij een Antwerpenaar.

Eén van zijn opvolgers als schout was Melis Bleck, schout van Woensdrecht, 1528 - 1541. Hij was landbouwer, schipper en handelaar.

De keuren (wetsregels) van Woensdrecht heeft hij weergegeven in een door hem geschreven memoriaal. Daarnaast vinden we van hem daarin een opsomming van de gronden.

Woensdrecht, naast het vele hoogland, verschillende vette polders, zoals het Zuidland, Noordland, het Oude Land en Heer Wissendijk.

De totale bezaaide oppervlakte was ruim 1500 gemeten met samen 216 ingelanden.

Tussen 1530 - 1570 zijn de polders geheel verloren gegaan, terwijl de vrij belangrijke haven voor een lange periode zijn functie verloor.

De kerk moet kort na 1300 gebouwd zijn. Voor 1400 waren reeds bedienaars overleden. Tot ± 1570 zijn alle pastoors met name bekend.

De kerk was een "Quarta Cappella", ze bezat 4 altaren, de H. Maagd, St. Nicolaas, O.L.V. De Nood Gods en St. Antonius. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog is de kerk ± 1583 verwoest en na de omwenteling in 1618 door de protestanten in gebruik genomen. Deze maakten met de Protestanten van Hoogerheide deel uit van de Prot. Gemeente te Ossendrecht.

Deze kerk ging voor het in overgrote mate katholieke volksdeel voorgoed verloren. De hervormden behielden het kerkgebouw tot 1809 en kerkten daarna te Ossendrecht. Tijdens de "Belgische Opstand" 1830 huisden er soldaten in, die de oude kerk de genadeslag gaven.

Het laatste restant, de landschappelijke mooie toren bezweek in de oorlogsdagen van oktober 1944.

Gedurende 2 eeuwen kerkten de R.K. Woensdrechtenaren te Hoogerheide.

Hun eigen kerk bleken ze nimmer te zijn vergeten. Tijdens een vergadering begin 1882, onder leiding van de Wethouder, P.F. Dietvors en Adr. Kuijlen een N.V. gevormd tot heroprichting van een eigen kerk.

Op 10 juni 1882 begon men uit eigen middelen te bouwen.

Een bouw, die aanleiding zou geven tot het bekende "Schisma" van Woensdrecht.

Men kwam voor de eerste maal in de kerk bijeen op 14 januari 1883, evenwel zonder instemming van de bisschop. Na vele strubelingen, werd op 30 oktober 1885 Woensdrecht door de bisschop weer tot zelfstandige parochie verheven.

Hun ijver was dus beloond.

De middeleeuwse omvang kreeg de parochie echter nimmer terug. De parochiegrens kwam te liggen langs de Nederheide en de straat naar het Marktje en omvatte ook de polder met een inwonertal van 540 zielen. Ze hadden dus niet geheel hun zin gekregen.

De beslissing van de bisschop betekende in feite een amputatie van het oude rechtsgebied Woensdrecht.

Al moet men in overweging nemen, dat de oude toestand in modernere tijden toch niet houdbaar zou zijn geweest.

Uit het voorgaande blijkt, dat Woensdrecht voor zijn tijd een belangrijke plaats was, die gelegen was aan een (Drecht) een overzetveer of doorwaadbare plaats aan de Schelde.

Op de oudste waterkaart van de Schelde, welk origineel zich in het "Steen" te Antwerpen bevindt, komt een overzetdam te Woensdrecht voor.

Ook qua inwonertal was Woensdrecht niet te verwaarlozen.

1374 : 325 inwoners.
 1437 : 710 inwoners.
 1460 : 460 inwoners.
 1472 : 390 inwoners.
 1480 : 720 inwoners.
 1496 : 625 inwoners.
 1526 : 665 inwoners.

Daarna gingen door de overstromingen tussen 1530-1570, evenals in andere dorpen met kleigebieden langs de Schelde door de grote dijkdoorbraken, alle polders verloren.

De krijgshandelingen op het eind van de zestiende eeuw brachten een verschroeiing in de streek tussen Bergen op Zoom en Antwerpen. De streek was platgebrand en zogoed als geheel verlaten. In 1600 telde Woensdrecht nog 14 min of meer bewoonbare huizen en \pm 40 inwoners. Na 1600 komt er aarzelend weer wat meer bevolking.

Vooraf de herindijkingen na 1651 trokken weer mensen aan.

1702 : 281 inwoners
 1745 : 398 inwoners.

In 1746- 1747 daalde het inwonertal tengevolge van de slag om Bergen op Zoom en de daarbij voorkomende epidemieën, zoals overal in de streek, met 20 tot 30%.

Bij haardtellingen in verband met aanslagen betreffende het "hoofdgeld" bedroeg het inwonertal in:

1749 : 297 inwoners.
 1761 : 428 inwoners.
 1770 : 488 inwoners.
 1790 : 506 inwoners.

Rond 1810 telde Woensdrecht ± 600 inwoners. Woensdrecht had een stemgerechtigde voor de "Nationale Vergadering" in de "Franse Tijd" waarvoor dit inwonertal vereist was. Dezelfde "Franse Tijd" zou echter de aanloop zijn naar de Gemeente Woensdrecht zo wij die nu kennen.

DE VERENIGING.

De "Gemeente Woensdrecht" ontstond in 1810 door de samenvoeging van de voormalige heerlijkheden Woensdrecht, Zuidgeest, en Hinkelenoord, dat voor 1807 nog Zeeuws was.

Hoogerheide was aanvankelijk bij Huijbergen gevoegd, doch kwam in 1819 bij Woensdrecht.

Deze twee kernen zullen van dan af het zwaartepunt van de "Gemeente" uitmaken.

Aanvankelijk zou Hoogerheide nog achterblijven. Nog in 1841 telde Hoogerheide 235 inwoners tegen Woensdrecht 770.

Langzaamaan vervaagden de oude heerlijkheidsgrenzen tussen Hoogerheide en Woensdrecht.

Het verkeer tussen Bergen op Zoom en Antwerpen nam ± 1850 vrij snel toe, terwijl de reeds gemelde aanwezigheid van de R.K. te Hoogerheide langs de baan van Bergen naar Antwerpen, nu Raadhuisstraat, de vestiging hieraan in de hand werkte. Deze baan behoorde voor 1810 vanaf de Wouwbaan in noordelijke richting geheel tot Woensdrecht. Dit stuk Raadhuisstraat was evenals de oostelijke heidegebieden t.o.v. Woensdrecht zeer excentrisch gelegen.

De enige bebouwing in dit gebied onder het aciën regime was de hoeve de Coudenberg (voormalige hoeve Simons), een boerencafé van Laureijs Buermans, waar nu "Pomona" staat (hoek Wouwbaan), vervolgens de hoeve "Den Duyn" aan de Duinstraat en de Hoeve de "Kooy", nu voor een gedeelte vliegveld).

Na de vereniging Woensdrecht-Hoogerheide kon Hoogerheide zich in noordelijke richting uitbreiden.

Toen de parochiegrenzen van Woensdrecht waren vastgesteld, is een gedeelte van Woensdrecht min of meer æruisloos Hoogerheide geworden.

Toen er in het verdere verloop de tram kwam rijden, het gemeentehuis er werd gebouwd en er aan dezelfde straat een lagere school werd ingericht, kwamen deze voorzieningen eigenlijk binnen de kern van Hoogerheide te liggen.

Hoogerheide bleef gestadig groeien, zodat het op den duur Woensdrecht overvleugelde. Dat Woensdrecht dit groeitempo niet kon volgen, heeft verschillende oorzaken, waarvan, mijns inziens, de grootste is de min of meer afgelegen ligging van het dorp. Het dorp, dat, alhoewel schitterend gelegen, heeft nog steeds het nadeel verstoken te zijn van openbaar vervoer. Iets wat zich in alle geledingen van een kern doet voelen.

Resumerend kan men stellen, dat de "Gemeente Woensdrecht", ondanks zijn oorspronkelijke verscheidenheid, het goed doet. Dit getuige onder meer zijn industrieën en inwonertal.

Op 1 januari 1873 waren er 2217 inwoners, waarvan 1155 mannen en 1062 vrouwen.

Naar godsdienstige gezindte 2172 Rooms Katholieken, 35 Hervormden, 7 Evangelische Luterschen en 3 Israëlieten.

Bij de volkstelling van 31 mei 1947 bleek de Gemeente Woensdrecht 4226 inwoners te bezitten.

Thans, in 1981, nadert het inwonertal de 10.000.

In de laatste decennia hebben talrijke industrieën zich in de gemeente gevestigd, zodat het er naast goed toeven ook goed werken is. Alles bijeen, de geschiedenis van de 5 Heerlijkheden, die verenigd zijn in de Gemeente Woensdrecht.

Men kan van Hoogerheide, de boerderij van Hildernisse, van Woensdrecht, de Heimolen of Hinkelenoord komen, maar Woensdrechtenaar is men altijd, en met respect voor elkaar hoeft men daar immers geen moeite mee te hebben.

Bronnen:

Schelde-Rijn-verbonden, W.A. van Ham.

Parochiën in het Bisdom Breda, C.C.A. Juten.

Hildernisse, Borgvliet, Woensdrecht, publikaties Nassau-Brabant no. 43.

Repertorium Familienamen in Noord-Brabant, Assen 1977.

Memoriaal van Melis Bleck, Gemeente-archief Bergen op Zoom,
(vertaling: (Korneel Slootmans)).

Aardrijkskundig Handwoordenboek van Nederland, door Gille
Heringa, Utrecht 1874.

Geschiedenis van Antwerpen door F. Mertens en K.Torfs,
Antwerpen 1845.

Inventaris R.R. Kamer Bergen op Zoom, deel I, door
W.A.van Ham en Dr. L. Pirenne, 1980.

De geschiedenis van het Bisdom Breda, Deel III en Deel IV,
J.B.Krüger 1878.

Omslagen hoofdgeld etc. Woensdrecht, inventarisnummers:
313 - 345 - 348 - 356 - 363 - 382 - Oud archief Gem. Woensdrecht.

Omslag, hoofdgeld etc. Zuidgeest, inventarisnummer 1134,
Oud archief Gem. Woensdrecht.

Cijnsregister met kaart Hoogerheide 1762, Gemeente archief
Bergen op Zoom, inventarisnummer 1380.

Cijnsboek Woensdrecht 1760, met kaarten, doorschoten, door
H. Adan, Gemeente-archief Bergen op Zoom.

Omslagen hoofdgeld Hoogerheide, inventarisnummer 835, Oud
archief Gemeente Woensdrecht.

Cijnsboek Zuidgeest 1760 met kaarten, doorschoten, door H. Adan,
Gemeente-archief Bergen op Zoom.

D.T.B. registers Hoogerheide vanaf 1689 Rijksarchief
's-Hertogenbosch.

D.T.B. registers N.Herv.Gemeente Ossendrecht met lidmatenboek
vanaf 1652, Rijksarchief 's-Hertogenbosch.

Publicaties Nassau Brabant ⁵⁰/52 blz. 300.

In betreffende aflevering zijn wat vergissingen geslopen. Op verzoek van de auteur A. Gieles plaatsen wij onderstaande verbeteringen die in zijn artikel: "Visie van een West-Brabander over de verdeling van Brabant" anders, zijn, of niet weergegeven.

Blz. 48, regel 1	Heut, moet zijn Huet
Blz. 50, regel 2	Heut, moet zijn Huet
Blz. 53, Bronnen	Heut, moet zijn Huet
Blz. 48, regel 21	„dat met opkomen" woordje „met" is vergeten.
Blz. 50, regel 41	die rug <u>zich</u> niet plotseling strekt, woordje „zich" is vergeten.
Blz. 51, regel 5	bomerijen, moet zijn bomenrijen.
Blz. 52, regel 5	van onder, verworpen, moet zijn, opgeworpen.
Blz. 52, regel 21	krantenlezer, i.p.v. krantelezer.
Blz. 52, regel 7	deine, moet zijn, dein.
Blz. 53, regel 1	allehand, moet zijn, allerhand.
Blz. 53, regel 4	hij <u>de</u> tendezen, woordje „de" vervalt.
Blz. 53, regel 26	bevordelijk, moet zijn, bevorderlijk.
Blz. 53, Bron.no.5	toevoegen, Varia Historica Brabantica 1966 Den Bosch.
Blz. 53, Bron.no.8	Braban, moet zijn, Brabant.

Bij de overgang van blz. 48 naar blz. 49 is weggelaten de volgende alinea:

Zijn dit nu regels zo denkt U waarschijnlijk, om bij deze gelegenheid, hoe er in Brabant gedacht wordt over een eventuele vier- of drie- deling, nog eens aan te halen?

En dat nog wel in een tijd waarin de Oecumene deze donkere paginas uit de geschiedenis, door grote toenaderingen onderling, heeft weten te verstillen?

*Op de voorplaat een fragment van de
kaart van Jacop van Deventer,
cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd
met toestemming van de uitgever,
M. Nijhoff te 's Gravenhage.*

*Tijding, Kroniek van de Heemkundekring
't Zuidkwartier.*

*Lidmaatschapskosten f.25,-- per jaar,
tnv. Penningmeester 't Zuidkwartier,
nr. 140521437, Rabobank Ossendrecht,
postrek.nr. bank: 1107397.*

TIJDINGTIJDING
